

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Pracoviště historické sociologie

Bc. Anna Petrnoušková

Způsoby vzniku a reprodukce historického
vědomí na příkladu spolku Radecký Praha

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Alena Marková, PhD.

Praha 2016

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Bc. Anna Petrnoušková

.....

podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Aleně Markové, PhD., za obrovskou ochotu, cenné rady a připomínky.

Rovněž bych ráda poděkovala doc. PhDr. Jiřímu Šubrtovi, CSc., za dobré rady jak v rámci individuálních konzultací, tak v rámci diplomového semináře.

Abstrakt

Diplomová práce „Způsoby vzniku a reprodukce historického vědomí na příkladu spolku Radecký Praha“ se zabývá historickým vědomím, jeho utvářením a reprodukcí na příkladu spolku Radecký Praha. V teoretické části práce je vedle historického vědomí věnována pozornost i tématům s ním souvisejícím jako je kolektivní paměť, historická paměť, místa paměti, či národní identita, jelikož hranice mezi těmito pojmy je často přinejmenším nejasná. Teoretická část diplomové práce pojednává o přístupech jednotlivých odborníků v této oblasti (jako jsou Maurice Halbwachs, Jan Assmann, Miroslav Hroch a Pierre Nora), které poskytují určité metodologické zázemí vlastního výzkumu. Součástí empirické části práce je výzkum spolku Radecký Praha, který usiluje o navrácení pomníku maršála Radeckého na Malostranské náměstí a neztotožňuje se zcela se současnou podobou historie. Výzkum se snaží prostřednictvím analýzy polostrukturovaných rozhovorů popsat a pochopit způsoby vzniku a reprodukce historického vědomí jeho členů. Závěr empirické části práce obsahuje shrnutí a komparaci výsledků výzkumu s tezemi autorů zabývajících se podobnou tematikou. Tato práce je přínosná především proto, že zůstává kdesi na pomezí historického a sociologického přístupu a názorně ukazuje vznik a reprodukce historického vědomí na příkladu spolku Radecký Praha.

Klíčová slova: historické vědomí, kolektivní paměť, národní identita, místa paměti, polostrukturované rozhovory, Spolek Radecký Praha

Abstract

The master thesis “The creation and reproduction of historical consciousness on the example of the association Radecký Praha” deals with the historical consciousness, its creation and reproduction. The theoretical part defines not only historical consciousness but also pays attention to the related issues, such as collective memory, historical memory, sites of memory, or national identity, due to the fact that the boundaries between collective memory and historical consciousness are often at least unclear. Theoretical part is primarily based on the works of Maurice Halbwachs, Jan Assmann, Miroslav Hroch and Pierre Nora. The empirical part of this study concludes the research of the association Radetzky Prague, which seeks to return the monument of Marshal Radetzky on the Malostranské náměstí. The research tries to describe and understand the ways of creation and reproduction of historical consciousness of its members throughout the analysis of qualitative interviews. Mentioned authors already provide a certain methodological background research. Conclusion contains a summary and a comparison of research results with theses of authors that are dealing with similar themes. This work is not a purely historical or sociological one; it is trying to stay somewhere between historical and sociological approach. Its benefit lies within the fact that it stays somewhere between historical and sociological approach. It explains the creation and reproduction of historical consciousness on the example of the association Radecký Praha.

Key words: historical consciousness, collective memory, national identity, sites of memory, semi-structured interviews, association Radecký Praha

Obsah

Čestné prohlášení	2
Poděkování	3
Abstrakt	4
Abstract	5
Obsah	6
Úvod	8
Teoretická část	9
1. Historické vědomí a jeho definice	9
2. Historické vědomí a jeho definice u tuzemských a zahraničních autorů	11
2.1. Pojetí historického vědomí v historické sociologii očima Jiřího Šubrta a Štěpánky Pfeiferové	12
2.2. Miroslav Hroch a jeho pojetí historického vědomí	20
2.3. Historické vědomí a jeho definice u zahraničních autorů	23
2.4. Kolektivní paměť a historické vědomí u Jana Assmanna	27
3. Historické vědomí a národní identita	29
3.1. Česká národní identita	30
3.2. „Mnohonásobná česká identita“ - Klára Vlachová a Ladislav Holý	30
3.3. Vztah národní identity a kolektivní paměti podle Zuzany Kubišové	32
3.4. Roman Klepetko a jeho příspěvek k tématu národní identity	33
3.5. Miroslav Hroch a jeho paměť a historické vědomí v kontextu národní pospolitosti	34
3.6. Národní identita podle Jana Assmanna	36
4. Paměť míst	38
4.1. Halbwachsova místa paměti	38
4.2. Pierre Nora a místa paměti	41
4.3. Hojda a Pokorný – Pomníky a zapomínky	46
5. Co je spolek Radecký	47
6. Život maršála Radeckého	49

Empirická část.....	50
Metodologie	50
Výsledky interpretace dat.....	53
1. Názor na Rakousko	54
2. Radecký.....	55
3. Reflexe cílů spolku.....	57
4. Fungování spolku.....	59
4.1. Lídři.....	59
4.2. Romantici	61
4.3. Historici.....	63
4.4. Monarchisté.....	65
5. Motivace ke členství	66
6. Výuka dějepisu v Čechách očima členů spolku.....	67
7. Formování historického vědomí	71
8. Reprodukce historického vědomí v rámci spolku.....	75
9. Shrnutí.....	76
Závěr.....	79
Seznam Literatury	81

Úvod

Historické vědomí je v současnosti tématem, kterému se věnuje řada autorů. Na pozadí mnoha změn a událostí, které se odehrály ve 20. století, se zřejmě stává zájem o výzkum historického vědomí ještě silnějším. Tato diplomová práce se zabývá historickým vědomím a mechanismy jeho utváření. Výzkum, který byl v rámci této práce proveden, zkoumá způsoby, jakými dochází k formování a reprodukci historického vědomí u členů spolku Radecký Praha¹.

Pro současný svět je charakteristická existence plurality názorů a odlišných reflexí současných i minulých událostí, jistá „alternativní historická vědomí“. Pod vlivem řady faktorů může docházet k pocitu jisté ztracenosti ve světě a potřebě se vůči světu nějak vymezit – ukázat, kdo jsme v kontrastu s tím, kdo nejsme. Jedním z klíčových prvků sebeidentifikace je historické vědomí, a proto se tato diplomová práce zabývá historickým vědomím a mechanismy jeho utváření. Výzkum, který byl v rámci této práce proveden, zkoumá způsoby, jakým dochází k formování historického vědomí u členů spolku Radecký Praha. Tento spolek byl zvolen z toho důvodu, že jeho členové jsou nositeli určitého „alternativního historického vědomí“. Spolek Radecký se již několik let snaží prosadit navrácení pomníku maršála Radeckého na Malostranské náměstí. Rovněž organizuje množství tematicky zaměřených akcí, slavností či výročí.

Práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a empirickou. Teoretická část si klade za cíl představit téma, kterému se tato diplomová práce věnuje. Bude představeno a interpretováno několik autorů, zabývajících se tématem historického vědomí a s ním souvisejícími tématy jako je kolektivní paměť, místa paměti a národní identita. Největší pozornost bude věnována autorům Hrochovi, Šubrtovi, Pfeiferové, Halbwachsovi, Assmannovi a Norovi. Teoretická část začíná vymezením a definicí historického vědomí. Na ni tematicky navazuje podrobnější interpretace autorů, kteří se daným tématem zabývají. Pozornost je věnována zejména autorům Šubrtovi, Pfeiferové a Hrochovi. Následuje pojetí kolektivní a historické paměti u Maurice Halbwachse, který tvoří ideální přechod mezi

¹ pro jednoduchost a přehlednost je spolek dále v textu zkracován pouze na spolek Radecký, pozn.

historickým vědomím a kolektivní paměti, a pojetí kolektivní a kulturní paměti u Jana Assmanna. Další kapitola je věnována problematice národní identity. V následující kapitole teoretické části je věnována pozornost místům paměti a zejména autorovi Pierru Norovi. Problematikou míst paměti se pak uzavírá pomyslný teoretický okruh, na který navazuje představení spolku Radecký a stručný životopis maršála Radeckého. Následuje empirická část, v jejímž rámci je uveden výzkum vzniku historického vědomí a jeho reprodukce u členů spolku Radecký. Empirická část je završena shrnutím výsledků výzkumu. Cílem diplomové práce je pochopit a popsat způsoby vzniku a reprodukce historického vědomí na příkladu spolku Radecký.

Teoretická část

Tato část práce se zabývá definicemi klíčových pojmů, jako je historické vědomí, historická a kolektivní paměť, místa paměti a národní identita. Vzhledem k tématu práce, které se věnuje způsobům vzniku a reprodukce historického vědomí, je jako první uvedena definice historického vědomí. Pro přehlednost a lepší pochopení je teoretická část fragmentována na několik kapitol podle autorů, kteří se zabývají historickým vědomím a souvisejícími tématy jako je kolektivní paměť, národní identita a místa paměti. Předkládanou strukturu považujeme za nejlepší vzhledem k rozsáhlosti tématu historického vědomí a vzhledem k tomu, že výše jmenovaná témata jsou některými autory chápána jako synonyma a hranice se mezi nimi často překrývají. Rozdělení na podkapitoly zároveň poskytuje lepší srozumitelnost textu a možnost jednotlivé teze autorů vzájemně komparovat.

Na následujících stránkách jsou představeni a interpretováni autoři, kteří se zabývají tématem historického vědomí a tématům s ním souvisejícím.

1. Historické vědomí a jeho definice

Jedním z hlavních pojmů, kterým se v této práci budeme věnovat, je historické vědomí. Definice historického vědomí je více, v rámci této práce bude zmíněno

několik autorů, kteří se historickým vědomím do jisté míry zabývají, přičemž každý jej chápe trochu jiným způsobem. Jak poukazuje Hroch², zkoumat historické vědomí není snadnou záležitostí, stejně jako se ukazuje nelehkým, psát o historickém vědomí a pevně jej vymezovat³. Například u Maurice Halbwachse, jehož *Kolektivní paměť* je v této práci interpretována, je pojetí kolektivní paměti a historického vědomí trochu rozpité, vzájemně se překrývá a hranice mezi nimi není příliš ostrá. Dá se však říci, že vzhledem k tomu, že podle Halbwachse má zejména kolektivní paměť velký vliv na jedincovo sebeurčení, jeho pocit přináležitosti k určité kultuře a hodnotám, lze se domnívat, že podle Halbwachse kolektivní paměť ovlivňuje i historické vědomí - historické vědomí je tedy podmíněno kolektivní pamětí skupin, ve kterých se jedinec nachází⁴. Pro Šubrtu a Pfeiferovou je historické vědomí jakási „entita“ utvářená historickou zkušeností, ideologií, věděním a kolektivní pamětí⁵. Miroslav Hroch chápe historické vědomí jako jakýsi soubor načerpaných znalostí z různých zdrojů, ale zároveň i představ a dojmů o minulosti, které si jedinec během života vytvoří⁶. Jan Assmann se věnuje především tzv. kulturní paměti, ale dává ji do protikladu právě s historickým vědomím, které je podle něj tvořeno v jedné rovině představami o svém původu a v druhé rovině nejnovější minulostí⁷.

V této práci bude definice historického vědomí chápáno tak, jak jej definuje Miroslav Hroch. Historickému vědomí tedy v této práci rozumíme jako jakémusi souboru věděním a představ o minulosti, které byly načerpány a utvořeny v průběhu

² Hroch, Miroslav. „Historické vědomí a potíže s jeho výzkumem dříve a nyní.“ Šubrt, Jiří (ed.). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium, s. 31-46

³ Šubrt, Jiří. (ed). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*, Kolín, Nezávislé centrum pro studium politiky, 2010

⁴ Halbwachs, Maurice. *Kolektivní paměť*, Praha, SLON, 2010

⁵ Šubrt, Jiří. (ed). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*, Kolín, Nezávislé centrum pro studium politiky, 2010

⁶ Hroch, Miroslav. „Historické vědomí a potíže s jeho výzkumem dříve a nyní.“ In. Šubrt, Jiří (ed.). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, s. 31-46

⁷ Assmann, Jan. *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha, Prostor, 2001

života z různých zdrojů. Historické vědomí je třeba dále upravovat a obohacovat, nicméně jistý základ je jedinci poskytnut v rodině, ve škole, v rámci výchovy⁸.

2. Historické vědomí a jeho definice u tuzemských a zahraničních autorů

V této rozsáhlejší kapitole jsou představeny názory a přístupy českých i zahraničních autorů věnujících se historickému vědomí. Kapitola je rozsáhlá záměrně, jelikož pojem „historické vědomí“ je velmi diskutabilní a hodně používaný, a právě proto si zaslouží v teoretické části velký prostor. V této kapitole jsou představeny přístupy Miroslava Hrocha, Jiřího Šubrta a Štěpánky Pfeiferové. Všichni tito autoři přispěli do monografie *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: Teorie a výzkum*. Monografii uspořádal Jiří Šubrt a zahrnuje čistě teoretické i empirické příspěvky. V úvodu jsou představeny základní koncepce autorů zabývajících se historickým vědomím a záležitostmi s ním souvisejícími.

V úvodu monografie je nastíněna jistá „teoretická základna“ vztahující se k historickému vědomí. Jsou zmíněni zahraniční autoři jako například Maurice Halbwachs, Jacques Le Goff, Gérard Namer, Daniele Hervieu-Légerová, Françoise Mayerová, Paul Ricoeur či Pierre Nora. Jak uvádí Šubrt, monografie vznikla jako součást výzkumného projektu zabývajícího se výzkumem historického vědomí u obyvatel České republiky a obsahuje příspěvky z prvního roku výzkumu⁹. Z této monografie byly vzhledem k tématu vybrány k interpretaci příspěvky Jiřího Šubrta a Štěpánky Pfeiferové, Miroslava Hrocha a Kláry Vlachové.

⁸ Hroch, Miroslav. *Historické vědomí a potíže s jeho výzkumem dříve a nyní.* In: Šubrt, Jiří (ed.). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, s. 31-46

⁹ Šubrt, Jiří. (ed). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*, Kolín, Nezávislé centrum pro studium, 2010

2.1. Pojetí historického vědomí v historické sociologii očima Jiřího Šubrta a Štěpánky Pfeiferové

Šubrt a Pfeiferová přispěli do monografie *Historické vědomí* dvěma příspěvky. Jeden je teoretický a nese název *Nástin teoreticko-sociologického přístupu k otázce historického vědomí* a jeden je empirické povahy nazvaný *Pohled na historické vědomí obyvatel České republiky*. **Autoři k historickému vědomí přistupují z hlediska pojetí sociologie vědění** podle Petera L. Bergera a Thomase Luckmanna. „Oba autoři vymezují obsah sociologie vědění tak, že má zahrnovat vše, co je ve společnosti za vědění považováno“¹⁰. Šubrt s Pfeiferovou se však na rozdíl od Bergera a Luckmanna ve svém výzkumu věnují především historickému vědomí „obyčejných“ lidí¹¹.

a) Definice historického vědomí podle Šubrta a Pfeiferové

Ve svém příspěvku se autoři věnují zejména „historickému vědomí“, které chápou „nejen jako soubor znalostí, dojmů a představ o minulosti, nýbrž především jako vědomé určitých souvislostí (resp. Kontinuity, diskontinuity a změny) mezi minulostí (ukládanou do kolektivní paměti), přítomností a budoucností; jako vědomí, které spoluvytváří postoje lidí k současnosti a budoucnosti“¹².

Podle autorů neexistuje historické vědomí samo od sebe, je nějakým způsobem formováno, strukturováno, ovlivňováno (například náboženstvím, morálkou, hodnotami, mentalitou)¹³. Historické vědomí autoři chápou jakožto jistou „entitu“, která se utváří působením čtyř různých komponent. Jako tyto komponenty Šubrt s Pfeiferovou pojmenovávají historickou zkušenost, ideologie (přičemž je pro ně v tomto ohledu zásadní ideologie státní, které bývají využívány státy a režimy

¹⁰ Šubrt, Jiří a Pfeiferová, Štěpánka. „Nástin teoreticko-sociologického přístupu k otázce historického vědomí.“ In: Šubrt, Jiří. (ed). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*, Kolín, Nezávislé centrum pro studium, 2010, s. 21

¹¹ tamtéž.

¹² Šubrt, Jiří a Pfeiferová, Štěpánka. „Nástin teoreticko-sociologického přístupu k otázce historického vědomí.“ In: Šubrt, Jiří. (ed). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*, Kolín, Nezávislé centrum pro studium, 2010, s. 21

¹³ Jako zastřešující by se možná jeví slovo „kultura“, tedy říci, že historické vědomí ovlivňuje kultura, ve které jedinec vyrostl, žije, s kterou přichází denně do styku a kterou chápe za svou, pozn.

k legitimizaci své vlády¹⁴), vědění produkované dějepisectvím a historickou vědou a takzvanou kolektivní pamět'¹⁵. „Vedle právě uvedených komponent můžeme uvažovat o dalších vlivech, mohli bychom například zmínit vliv kultury¹⁶, resp. toho, jakým způsobem se v dané kultuře projevuje rodina, škola, náboženství, umění či média; jejich působení lze nicméně převést na výše uvedené čtyři komponenty, neboť jejich prostřednictvím se šíří vědění mající charakter prožité historické zkušenosti, ideologie, odborných či vědeckých poznatků a kolektivní paměti“¹⁷. Šubrt s Pfeiferovou ještě dodávají, že často se mezi sebou tyto čtyři komponenty různě míchají, souvisí spolu a překrývají se¹⁸.

Kolektivní paměť je podle autorů tvořena „obsahy, kterými mohou být mytické představy, pověsti, vzpomínky na historické události a osobnosti, tradice a zvyky“¹⁹.

Šubrt s Pfeiferovou vztah mezi historickým vědomím a kolektivní paměti pojmenovávají jako independentní, tedy vzájemně se ovlivňující a závislé²⁰, z čehož vycházíme i v rámci této práce, jelikož jak historické vědomí, tak kolektivní paměť spolu s národní identitou a částečně i místy paměti jsou zde chápány jako vzájemně se prolínající témata. Kolektivní paměť přitom autoři chápou jako jednu z komponent historického vědomí. Do jisté míry vycházejí z Parsonse a jeho schématu AGIL, výše vyjmenované čtyři druhy operací pojící se s kolektivní pamětí se v podstatě snaží prolnout s touto schematikou. „Na adaptaci systému kolektivní paměti (A) lze pohlížet jako na rekonstrukci a aktualizaci paměti, přesněji řečeno na

¹⁴ k zneužívání historického vědomí či kolektivní paměti ze strany režimů a držitelů moci obecně se několikrát v rámci tohoto i jiných příspěvků v *Historickém vědomí* tito autoři vrací, pozn.

¹⁵ Šubrt, Jiří a Pfeiferová, Štěpánka. „Nástin teoreticko-sociologického přístupu k otázce historického vědomí.“ In: Šubrt, Jiří. (ed). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*, Kolín, Nezávislé centrum pro studium, 2010

¹⁶ Všimněme si, že původně kultura nebyla zahrnuta, ovšem zůstává otázkou, bylo-li to záměrem autorů, nebo podle nich není v této problematice úloha kultury natolik důležitá, pozn.

¹⁷ Šubrt, Jiří a Pfeiferová, Štěpánka. „Nástin teoreticko-sociologického přístupu k otázce historického vědomí.“ In: Šubrt, Jiří. (ed). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*, Kolín, Nezávislé centrum pro studium, 2010, s. 22

¹⁸ Šubrt, Jiří a Pfeiferová, Štěpánka. „Nástin teoreticko-sociologického přístupu k otázce historického vědomí.“ In: Šubrt, Jiří. (ed). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*, Kolín, Nezávislé centrum pro studium, 2010

¹⁹ Šubrt, Jiří a Pfeiferová, Štěpánka. „Nástin teoreticko-sociologického přístupu k otázce historického vědomí.“ In: Šubrt, Jiří. (ed). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*, Kolín, Nezávislé centrum pro studium, 2010, s. 23

²⁰ přičemž uvádí příklad s počítači a programy, pozn.

její schopnost neustálého přepracovávání reprezentací vzpomínek na základě požadavků přítomnosti. Obraz minulosti se neustále mění podle událostí, priorit a zájmů přítomné společnosti. K dosahování cílů (G) slouží stanovování dominant paměti. Kolektivní paměť funguje selektivně, to znamená, že v daném okamžiku se opírá jen o ty vzpomínky, které mohou sloužit k legitimizované interpretaci minulosti a tak přispívat k upevňování kolektivní identity. Funkci integrace (I) odpovídá konstrukce toho, co Maurice Halbwachs nazývá „sociálními rámci paměti“. Tyto rámce představují organizaci vzpomínek či jakousi strukturu reprezentací, jež poskytuje jednotlivcům orientační body v prostoru a čase, čímž jim umožňuje vzpomenout si a vyvolané vzpomínky lokalizovat. Udržování latentních kulturních vzorců (L) je pak dáno přenosem tradice, pravidel a zvyků, které existují takřkajíc odnepaměti, a jejich předáváním z generace na generaci²¹. K tomuto způsobu vztažení druhů operací kolektivní paměti na schematiku AGIL kriticky zhodnocuje i Miloš Havelka²².

V souvislosti s udržováním paměti připomínají autoři opět Maurice Halbwachse a jeho sociální rámce paměti: „V žádné paměti totiž není minulost udržována jako taková, nýbrž v té podobě, kterou daná společnost v nějaké konkrétní podobě a v konkrétním sociálním rámci zachytila. Aby zůstala paměť živá, musí odpovídat aktuálním potřebám dané společnosti, a proto musí být obraz minulosti stále znovu skládán v souladu s prioritami, zájmy a požadavky přítomnosti“²³. Selektivnost paměti a její upravování a ovlivňování politickými, morálními, či jinými zájmy současnosti demonstrují autoři na příkladu socialistického režimu v Československu²⁴.

²¹ Šubrt, Jiří a Pfeiferová, Štěpánka. „Nástin teoreticko-sociologického přístupu k otázce historického vědomí.“ In: Šubrt, Jiří. (ed). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*, Kolín, Nezávislé centrum pro studium, 2010, s. 27

²² Havelka, Miloš. Recenze na Šubrt, Jiří. (ed.). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Kolín, Nezávislé centrum pro studium politiky, 2010, dostupné z:

<http://www.dejinyteoriekritika.cz/DesktopDefault.aspx?TabIndex=1&TabId=2&&Aid=172&Mid=12>

²³ tamtéž, s. 27-28

²⁴ V souvislosti s tématem využívání a zneužívání minulosti pro vlastní prospěch a „překrucování“ historických událostí se nabízí zmínit i běžné lidské zapominání, jehož důsledkem může být například sympatizování s dříve nechvalně proslulou politickou stranou, dělání stále stejných politických, diplomatických, lidských chyb. A stejně tak platí, že pokud se určitá verze nějaké události opakuje dostatečně dlouho a tvrdošijně, postupně vytlačí subjektivní zkušenost lidskou a zaujme její místo. I pamětníci určitých historických událostí pak na událost, možná aniž by si to uvědomovali, pohlíží „diskursem“ současné prezentace dané události, pozn.

b) Výzkum historického vědomí Šubrt a Pfeiferové

Šubrt s Pfeiferovou v rámci téže monografie uvedli vedle teoretických přístupů též data z výzkumu historického vědomí, jenž proběhl před několika lety. Empirický příspěvek tak je zajímavým materiálem ke komparaci k teoretické předchozí kapitole. V rámci výzkumu byla použita kvalitativní metoda focus groups. Jejich výsledky potvrdily všeobecně známý fakt, že lidé se obecně o historii příliš nezajímají: „Analýza záznamů ze skupinových diskusí ukazuje, že zájem převážné většiny lidí o historii není nijak výrazný“²⁵. Zároveň se ale objevují lidé, které historie zajímá, většinou se však jedná jen o určitou historickou dobu či etapu. O této vybrané problematice si tito lidé shání informace, čtou knihy, sledují filmy a dokumenty, přestože výsledky výzkumu ukazují, že se k těmto informacím dostávají spíše nahodile a nehledají informace nijak systematicky. „Jedním z významných faktorů ovlivňujícím pohled lidí na dějiny jsou hrané historické filmy. Mezi nejoblíbenější historická filmová témata patří události a momenty druhé světové války a dále dvůr francouzského krále Ludvíka XIV“²⁶. Jako další zdroj uvádějí vyprávění prarodičů a jiných starších rodinných příslušníků nebo známých o době svého mládí²⁷. Zmiňují i vytváření v dnešní době populárních genealogických přehledů (rodokmenů)²⁸. „Pozitivně je hodnocena činnost různých historických spolků, usilujících o reprodukci minulosti a zachování tradic. Většina dotázaných pohlíží na tyto aktivity jako na prospěšný koníček těch, kdo se hlouběji zajímají o historii“²⁹.

Šubrt s Pfeiferovou mezi výsledky výzkumu uvádí, že nejvíce rozšířené jsou skupiny zaměřené na historický šerm, dále skupiny orientující se na rekonstrukci

²⁵ Šubrt, Jiří a Pfeiferová, Štěpánka. „Nástin teoreticko-sociologického přístupu k otázce historického vědomí.“ In: Šubrt, Jiří. (ed). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*, Kolín, Nezávislé centrum pro studium, 2010, s. 59

²⁶ Šubrt, Jiří a Pfeiferová, Štěpánka. „Pohled na historické vědomí obyvatel České republiky.“ In: ŠUBRT, J. (ed). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*, Kolín, Nezávislé centrum pro studium, 2010, s. 60

²⁷ Na tomto místě se čtenáři zřejmě vybaví, že toto téma rozebíral i Maurice Halbwachs v Kolektivní paměti, nicméně spíše v tom smyslu, že generační rozdíl může způsobovat jisté nepochopení některým záležitostem, o kterých prarodiče vypráví, pozn.

²⁸ Šubrt, Jiří a Pfeiferová, Štěpánka. „Pohled na historické vědomí obyvatel České republiky.“ In: ŠUBRT, J. (ed). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*, Kolín, Nezávislé centrum pro studium, 2010, s. 60

²⁹ tamtéž, s. 60

slavných bitev, Šubrt s Pfeiferovou zmiňují ještě skupiny, které vyrábí dobové zbraně. Znamé jsou podle nich i skupiny snažící se oživit zašlou slávu památek, konkrétních hradů či zřícenin, nebo napodobující dobová řemesla a umění dnes díky postupující technologii již neprováděné nebo pozapomenuté. Šubrt s Pfeiferovou uvádí i předpoklad, že pozorování spolků soustředících se na historický šerm je často spíše činnost prováděná k produkci a představení pro diváky, nikoli jako living history, která upřednostňuje věrnost dobovým reáliím před zajímavým vizuálním zpracováním³⁰. V těchto případech by tedy samozřejmě historický nádech těchto činností byl až druhořadý. „V této souvislosti je však někdy upozorňováno na komerční rozměr některých dobových slavností, především šermířských vystoupení, která upřednostňují diváckou atraktivitu před věrností historickým faktům“³¹

Další zajímavý poznatek, který se týká předchozích tezí, že historie se (zejména) za minulého režimu stala služkou politiky a jednotlivá témata byla tendenčně prezentována, uvádí i Šubrt s Pfeiferovou. „Lidé – zejména ti starší – přitom pociťují, že historická témata mohou být v této oblasti zneužívána a že ne vždy je použita argumentace zcela v pořádku. Několikrát zazněl názor, že historické události jsou politiky vyjímány z kontextu, či dokonce zkreslovány tak, aby sloužily mocenským zájmům“³². Vzhledem k tomu, že se jednalo spíše o starší komunikační partnery, by nahrávalo potvrzení teze, že nejsilněji byla historie a fakta jí prezentována nejsilněji regulována za doby socialismu v Československu a používána v médiích a politice v rámci dobové propagandy. Další výroky prezentované Šubrtem a Pfeiferovou tuto skutečnost potvrzují: „Většina zúčastněných byla názoru, že mnohá historická fakta byla před rokem 1989 tendenčně překrucována v rámci vládnoucí moci. Někteří vyjadřují obavy, že k něčemu takovému může docházet i dnes. Zejména ti, kteří během svého života prošli různými politickými režimy, poukazují na to, že „historii píší vítězové“ a její

³⁰ Jako další možné vysvětlení motivací členů těchto spolků by mohl být zájem o pravidelný pohyb zkombinovaný se zájmem, pozn.

³¹ Šubrt, Jiří a Pfeiferová, Štěpánka. „Pohled na historické vědomí obyvatel České republiky.“ In: ŠUBRT, J. (ed). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*, Kolín, Nezávislé centrum pro studium, 2010, s. 60

³² tamtéž, s. 63

výklad vychází z momentální politické situace.³³ Je však nutno podotknout, že jisté zkreslování informací v médiích a politiky k jakési legitimizaci své vlády se zřejmě děje v celých lidských dějinách, připomeňme například i dobu v Českoslovenku po druhé světové válce. V každém případě je jedním z nejmocnějších médií (co do svého vlivu) podle mnohých výzkumů televize, což uvádí i Šubrt s Pfeiferovou³⁴. Přestože vlivem internetu v dnešní době její význam trochu klesá, stále ji denně sleduje naprostá většina alespoň české populace. Na internetu podle některých průzkumů vyhledávají informace především mladí lidé do 35 let. Starší lidé stále spoléhají na jiná média, především tedy televizi, noviny nebo rozhlas³⁵.

c) Otázka české národní identity ve výzkumu Šubrt a Pfeiferové:

Pozornost věnovali Šubrt s Pfeiferovou i problematice české národní identity, přestože, jak sami uvádějí, nebyla hlavním tématem výzkumu. Šubrt s Pfeiferovou uvádějí, že určit, kde se Česká republika nachází v Evropě, bylo u komunikačních partnerů nejednoznačné. Většina sice byla toho názoru, že Česká republika je oním pomyslným „srdcem Evropy“, jiní ovšem zmiňovali i možnost zařadit Českou republiku spíše do Evropy východní s odkazem na její minulost – všechny země, které bývaly součástí Sovětského svazu, „patří“ do východní Evropy. Šubrt s Pfeiferovou dobře poznamenávají, že tato pozice je České republice trochu „nucena“ jinými zeměmi, pro které Česká republika jako součást bývalého „východního bloku“, patří na východ i dnes, přestože jsou patrné tendence Čechů od tohoto zařazení se distancovat³⁶. Co se týče prapůvodu Čechů, většina

³³ tamtéž, s. 63-64

³⁴ tamtéž, 64

³⁵ Kuncová, Jana. 2012. Děti a média, vyhrávají televize a internet, [online], [cit. 19. 3. 2016], dostupné z: <http://www.mediaguru.cz/2012/03/deti-a-media-vyhravaji-televize-a-internet/#.Vu7u-uLhDVQ>

³⁶ Je zajímavé si uvědomit, že na tuto skutečnost reagují i prodejci suvenýrů v centru Prahy. V jejich krámcích se můžeme běžně setkat s matričkami, lahvemi s vodkou ve tvaru známých českých památek, typickými ruskými beranicemi s českou vlajkou a jinými předměty, které souvisí s „východní“ kulturou. Češi samotní se nemusí s východní kulturou ztotožňovat, ani k ní nemusí patřit, ale běžný turista, pokud o České republice něco ví, ji má „zaškatulkovanou“ jako východní postsocialistickou zemi, přičemž podobné upomínkové předměty tuto představu stvrzují a prohlubují, pozn.

komunikačních partnerů se však chápe jako Slované. „Vedle podobného jazyka nás s ostatními slovanskými národy pojí příbuzná mentalita, fyzické vzezření nebo tradice³⁷“. Šubrt s Pfeiferovou dále uvádějí, že jakýsi „český nacionalismus“, české sebevědomí, je podle respondentů díky historické zkušenosti a velikosti České republiky velmi slabé. Upozorňují rovněž na předsudky o Čechách reflektované samotnými komunikačními partnery – Češi mají jakousi „prapodivnou“ mentalitu, vyznačující se vychytralostí, bezcharakterností, oportunistem. Jiní komunikační partneři zmiňují lenost a omezenost. Jsou rovněž přesvědčeni, že stejným způsobem vnímají Čechy ostatní evropské země, pokud vůbec o České republice něco vědí³⁸.

d) Národní identita a výuka dějepisu

Pokud se zamýšlíme nad historickým vědomím, popřípadě národní identitou, nabízí se rovněž věnovat se jednomu z nejdůležitějších zdrojů formování těchto záležitostí, a tou je vedle informací od rodičů, popř. prarodičů, školní výuka dějepisu. V této práci bude této části výzkumu Šubrt a Pfeiferové věnována pozornost s ohledem na výsledky výzkumu prováděného v rámci této práce³⁹. Výuka dějepisu byla ve výzkumu Šubrt a Pfeiferové komunikačními partnery reflektována různě. Ti, kteří na dějepis vzpomínali rádi, vyzdvihovali především poutavý výklad vyučujícího⁴⁰. Negativa ovšem zaznívala častěji⁴¹. Někteří poukazovali na přílišné „memorování“ nic neříkajících dat bez bližšího výkladu a

³⁷ Šubrt, Jiří a Pfeiferová, Štěpánka. „Pohled na historické vědomí obyvatel České republiky.“ In: ŠUBRT, J. (ed). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*, Kolín, Nezávislé centrum pro studium, 2010, s. 60

Otázkou je, jak by toto téma reflektovali mladí lidé či současní teenageři narození například v roce 2000 a později. Díky postupující globalizaci, která postihuje snad všechny sféry života, je možné, že svébytná kultura a tradice jednotlivých zemí postupně mizí, nebo jsou zatlačovány do pozadí onou jednotnou „globální“ kulturou. Dnešní mladí lidé ovládají globální jazyk (angličtinu), sledují cizí filmy a seriály, hudbu, čtou zahraniční knihy, mohou svobodně cestovat, používají cizí výrobky a technologie, které jsou dostupné ve většině světa. Mohou se tak cítit mnohem méně spjatí s českou tradicí a kulturou, než například jejich rodiče či prarodiče, pozn.

³⁸ Šubrt, Jiří a Pfeiferová, Štěpánka. „Pohled na historické vědomí obyvatel České republiky.“ In: ŠUBRT, J. (ed). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*, Kolín, Nezávislé centrum pro studium, 2010, s. 66

³⁹ Během rozhovorů s komunikačními partnery se totiž naprosto všichni vyjadřovali k výuce dějepisu a výzkum Šubrt a Pfeiferovou tak nabízí zajímavý metodologický odrazový můstek, ze kterého je možné vycházet při interpretaci dat získaných v rámci výzkumu k této diplomové práci, pozn.

⁴⁰ Šubrt, Jiří a Pfeiferová, Štěpánka. „Pohled na historické vědomí obyvatel České republiky.“ In: ŠUBRT, J. (ed). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*, Kolín, Nezávislé centrum pro studium, 2010, s. 66

⁴¹ je samozřejmě otázkou, zda se na negativní hodnocení zaměřovali autoři více, nebo skutečně byla kritika výuky dějepisu tak velká, pozn.

pochopení probírané látky. Díky těmto způsobům výuky se pak podle nich stal dějepis neoblíbeným předmětem, který nikoho nebavil a nemotivoval k většímu zájmu o historické události. Jiní si stěžovali na výuku pouze „velkých událostních dějin“ a opomínání dějin každodennosti a absenci uceleného vyprávění. Zajímavá byla i kritika ohledně probíraných historických dob. Až přílišné probírání některých témat a naopak opomíjení jiných – zejména doby po 2. světové válce do Sametové revoluce. Jak jeden komunikační partner sám uvedl, děje se tak proto, že učitelé dějepisu jsou dodnes z většiny starší lidé, kteří se museli učit „upravenou“ a propagandistickou verzi této části dějin, popřípadě se dodnes o těchto záležitostech bojí vykládat. Toto téma je do jisté míry v České republice stále ještě stigmatizované a nazírání na něj nejednoznačné. Studenti tak přichází o zajímavé a v podstatě nejaktuálnější velké téma české historie, jehož neznalost může do jisté míry i ovlivňovat národní identitu studentů⁴². Další kritika byla mířena na „nepružnost“ samotných vyučujících, jejich neochotu dále se vzdělávat, snažit se informace studentům podat jinak, zajímavěji, než suchým výkladem faktů. Rovněž byly kritizovány učebnice dějepisu, které jsou mnohdy sestavovány bez ohledu na měnící se metody výuky, obsahují zbytečně moc informací a jsou pro studenty nepřehledné. Zároveň je však třeba poukázat i na druhou stranu problému, totiž samotné studenty a jejich občasnou neochotu vzdělávat se v těchto směrech. Látka by se podle studentů a často i jejich rodičů měla stále redukovat, obsah informací snižovat, to, co je vyučováno, by mělo být vykládáno živě a zajímavě, s použitím nejmodernější techniky. Učitel by se měl neustále rekvalifikovat a snažit se studenty zaujmout. Bohužel tato očekávání se mohou snadno v praxi jevit jako nesplnitelná vzhledem k ubohému učitelskému platu a rovněž faktu, že řada studentů se v tomto směru vysloveně vzdělávat nechce – jakékoli snahy o vtáhnutí studentů do probírané látky se pak míjejí účinkem. Jistou zajímavostí v rámci výzkumu Šubrta a Pfeiferové bylo to, že několik z provedených focus groups tvořili přímo učitelé dějepisu na základních a středních školách. Jak však Šubrt s Pfeiferovou v úvodu i závěru své stati upozorňují, výsledek se nedá aplikovat všeobecně na českou

⁴² Téma výuky dějepisu se ukázalo jako velmi zajímavé i v rámci výzkumu, jenž je součástí této práce. Výsledkům Šubrta a Pfeiferové tak bude věnována pozornost i v závěrečné kapitole empirické části, pozn.

populaci díky omezení vzorku a faktu, že se jednalo o data z předvýzkumu. Ačkoli tedy z těchto výsledků nelze dělat žádné definitivní závěry, jedná se rozhodně o zajímavé výsledky, které mohou vypovídat o současných názorech vzorku populace, už vzhledem k tomu, že ve stejném duchu hovořili členové spolku Radecký, je možné se domnívat, že podobné názory jsou rozšířenější.

2.2. Miroslav Hroch a jeho pojetí historického vědomí

V této podkapitole je uvedeno, jakým způsobem Hroch definuje historické vědomí v rámci jeho příspěvku nazvaném *Historické vědomí a potíže s jeho výzkumem dříve a nyní*. Na úvod je třeba uvést, že Hroch chápe historické vědomí podobně jako Šubrt s Pfeiferovou, jako jakousi „entitu“⁴³. Hovoří o historickém vědomí jako o jakési abstraktní množině vědomostí a znalostí, se kterými se člověk seznamuje skrze výuku ve škole, od učitelů, rodičů, jiných osobností, nebo například z médií. Zároveň je třeba dle Hrocha do historického vědomí a mezi historické vědomosti, jež ho ustavují, počítat i představy či dojmy, které si člověk utvoří v průběhu života. Vzhledem k této obrovské množině jakéhosi historického „vědění“, proto Hroch rozlišuje tři roviny, ve kterých (nebo pomocí kterých) přezívají informace o minulosti do současnosti. První je jakési obecné a mlhavé „povědomí“ člověka o jakési minulosti⁴⁴. Druhá je kultura. Kolektivní paměť je podle Hrocha spíše společenská funkce historického vědomí a vymezuje se tak vůči tezím Šubrt a Pfeiferové. Zároveň upozorňuje, že jasně definovat vztah historického vědomí a kolektivní paměti je velmi složité. Hroch chápe kolektivní paměť jako „aktualizované, verbalizované a obvykle také institucionalizované složky, informace, které ze souboru, z „entity“ historického vědomí vybírají jistý fragment minulých událostí“⁴⁵. Hroch tedy chápe historické vědomí jako něco

⁴³ Hroch, Miroslav. „Historické vědomí a potíže s jeho výzkumem dříve a nyní.“ In: Šubrt, Jiří (ed.). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium, s. 31-46.

⁴⁴ lidstva, Evropy, českého národa pozn.

⁴⁵ Hroch, Miroslav. „Historické vědomí a potíže s jeho výzkumem dříve a nyní.“ In: Šubrt, Jiří (ed.). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium, s. 32

„nadřazeného“ kolektivní paměti, která existuje společně se sociálními vazbami a mezilidskými vztahy. Z historického vědomí je vybírána pro potřeby kolektivní paměti pouze část událostí, které jsou důležité pro konkrétní skupinu. Toto pojetí je tak odlišné například od Halbwachsova, pro kterého je kolektivní paměť důležitou a podmiňující „entitou“, které podléhá třeba to, s jakými hodnotami se jedinec ztotožňuje, jakou kulturu považuje za svou i jak nahlíží na historii a jaké historické události považuje v rámci sociální skupiny, ke které přináleží, za důležité. Jak již bylo zmíněno, Šubrt s Pfeiferovou v rámci modelu podobného Parsonsovu AGIL definují kolektivní paměť jako jednu z komponent historického vědomí. Hroch zároveň poukazuje na to, že vztah historického vědomí a kolektivní paměti není tak jasný, jak někteří autoři tvrdí⁴⁶. Kolektivní paměť a historické vědomí neznamena totéž, stejně jako kolektivní paměť a nacionalismus, jak uvádí například Roman Klepetko ve své studii o národní identitě Čechů, které bude věnována pozornost později.

Pokud se vrátíme k Hrochovi, fragment historické paměti je dle něj ovlivňován a manipulován ze strany vlády, médií, i samotných lidí. Paměť je podle Hrocha intencionální, zatímco historická událost neintencionální⁴⁷.

Hroch v textu zmiňuje i obtížnost provádět výzkumy na téma historického vědomí. Podle něj jsou jejich výsledky přímo ovlivněny způsobem kladení otázek tazatelem, což vede v mnoha případech ke zkreslení. Podle něj by se měly takové výzkumy zaměřovat především na zdroje vytvářející toto vědomí. Pozdější vyhodnocení, o jaké zdroje se jedná, může poskytnout zřejmě nejpřesnější přehled v tom, co ve skutečnosti ovlivňuje historické (po)vědomí dané společnosti. Z hlediska vzniku a tvorby historického povědomí Hroch rozeznává následující body, které jsou, nebo by mohly být podle něj v této záležitosti důležité a

⁴⁶ Někteří autoři kladou historické vědomí a kolektivní paměť na roveň jako v podstatě totéž, nebo se mezi nimi snaží vytvářet jasný a jasně definovatelný vztah. Například Roman Klepetko, jehož studie uvedena v rámci této práce, jelikož se zabývá pamětí míst a národní identitou. Právě v teoretické části lze však nalézt možná až přílišné připodobňování historického vědomí k národní identitě. Snahy některých autorů vztah historického vědomí a kolektivní paměti zjednodušovat si například všimá i Miloš Havelka, viz jeho recenze na monografii *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: Teorie a výzkum*, Kolín: 2010, online, dostupné z: <http://www.dejinyteoriekritika.cz/Modules/ViewDocument.aspx?Did=249>

⁴⁷ Hroch, Miroslav. „Historické vědomí a potíže s jeho výzkumem dříve a nyní.“ In: Šubrt, Jirí (ed.). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium, s. 31-46.

významné: 1. Výsledky kritické historické vědy a její popularizace v tisku a v médiích; 2. Školní výuka dějepisu a příbuzných společenskovědních oborů, jako jsou například dějiny literatury, občanská výchova, zeměpis náboženství apod.; 3. Publicistika a žurnalistika v nejširším slova smyslu; 4. Umělecká zpracování minulosti, ať již v literární podobě (historická beletrie, dramata, poesie), či v podobě výtvarných a hudebních výtvorů; 5. Mobilita – cesty, ať již cíleně turistické a spojené s návštěvou památek, nebo pouhá příležitostná změna místa pobytu; 6. Neformální předávání informací o minulosti v rámci rodiny či jiných pospolitostí⁴⁸. Podle Hrocha ještě první body formují spíše historické vědomí, cestou k dalším číslům se však stále více dostáváme ke zdrojům s neověřenými, zkreslenými informacemi, vycházejícími častěji z mýtů než historicky doložených událostí, a proto tyto body ovlivňují podle něj spíše obecnější a mlhavější historické povědomí. Hroch nezapomíná podotknout, že každý z těchto bodů může sloužit politickým či jiným účelům a ovlivňování tím veřejného mínění dané společnosti.

⁴⁸ Hroch, Miroslav. Historické vědomí a potíže s jeho výzkumem dříve a nyní.“ In: Šubrt, Jiří (ed.). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium, s. 33

Při úvahách nad tímto Hrochovým rozlišením a určením řady možných faktorů ovlivňujících historické (po)vědomí se nabízí rozšířit tento „seznam bodů“ ještě například o počítačové hry, které (alespoň podle mého názoru) hrají nebo by mohly hrát v současnosti relativně velkou roli ve formování historického (po)vědomí především mladých lidí, hráčů těchto her. V dnešní době nalezneme velké množství RPG her, které jsou zasazeny do jakési „minulosti“ a v té se odehrávají. Většina takovýchto her nemá přesné časové vymezení, ale podle jednotlivých reálií by se mělo jednat o středověk, či raný novověk. Další kategorií by mohly být fantasy hry. Část z nich se odehrává ve fiktivním světě, kde se rovněž setkáváme s reáliemi typickými pro dřívější dobu, přestože se autoři díky nepřesnosti těchto reálií raději orientují na „fantasy“, možná proto, aby nemohli být obviněni ze zkreslování obrazu tehdejší každodennosti. Přesto si však běžný hráč uvědomuje, že hra, kterou hraje, se odehrává „někde v minulosti“ a není nemožné, aby si takový hráč představil při zmínce o středověku právě onu hru, kterou hraje – se svými temnými špinavými uličkami, žebravými mnichy, specificky oděnými lidmi. Počítačové hry by tedy jistě mohly historické povědomí ovlivňovat. Jedním z možných vysvětlení, proč tomu tak je, by mohlo být, že počítačové hry vtáhnou hráče do děje, do „minulosti“, která je jím „žítá“, proto mnohem zajímavější a poutavější než často suchý výklad v hodinách dějepisu ve škole, který se stále ještě ve většině orientuje na velké událostní dějiny a často opomíjí dějiny každodennosti. Vedle počítačových her by dalším faktorem mohly být i historicky (nebo i historicko-fantasy) laděné filmy a seriály. Ze současných můžeme připomenout například *Hru o trůny*, která se odehrává ve fiktivním světě, zabývá se souborem jednotlivých rodů o moc a rychle se stala po celém světě velmi populární, přestože rovněž odráží jakýsi „obraz minulosti“. Je možné, že tento faktor by se dal zahrnout do Hrochova bodu 4. – umělecká zpracování minulosti, ale takovéto zařazení je trochu diskutabilní, jelikož zmíněné filmy a seriály se například od výtvarných děl znázorňujících minulost, jež by do této kategorie jistě patřily, někdy ani nesnaží věrohodně vypovídat o minulosti. To však ještě neznamená, že nemohou historické vědomí ovlivňovat, přestože tato problematika ještě není zcela prozkoumána, to potvrzuje i zmínka na webových stránkách Ústavu pro studium totalitních režimů: „Moderní média nabízejí škálu alternativních příběhů a virtuálních realit, jejichž atraktivnost je povětšinou daleko větší. Nepříliš probádanou otázkou například zůstává, nakolik historické povědomí dětí ovlivňují počítačové hry s dějepisnou tematikou. Nemají v řadě případů větší vliv než sama škola?“ (Ústav pro studium totalitních režimů. *Metodologická a teoretická východiska Skupiny vzdělávání ÚSTR*, [online], [cit. 17. 3. 2016], dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/skupina-vzdelavani>), pozn.

Stejně tak tvrdí, že je rovněž v rámci zkoumání historického vědomí důležité zkoumat historické vědomí žurnalistů, průvodců, autorů – těch, kteří pak mohou ovlivňovat jiné lidi zprostředkováním informací masám⁴⁹. Nejdřív je dle Hrocha třeba zkoumat zdroje, a teprve potom se nám umožní lepší a přesnější studium historického vědomí. Hroch si však zároveň uvědomuje, že tyto kategorie i jejich vliv na historické (po)vědomí se samozřejmě mohou měnit, stejně tak jako se proměňují zdroje informací, které lidi vyhledávají a které jejich (po)vědomí formují: „...historické vědomí v časové rovině zkoumané doby, ať již současné nebo minulé, zahrnuje nejen informace pocházející z dobové tvorby, ale ze zdrojů starších“⁵⁰. Kontinuita historického vědomí je podle něj udržována skrze „rodinnou tradici“, vyprávění, sdělování.

2.3. Historické vědomí a jeho definice u zahraničních autorů

V této podkapitole budou představeny myšlenky dvou zahraničních autorů, a to Maurice Halbwachse a Jana Assmanna. Jak již bylo v této práci několikrát uvedeno, historické vědomí a kolektivní paměť jsou témata často vzájemně spjata a propojena. V pracích obou autorů se lze setkat s jistými „přesahy“ a prolínání více pojmů, jež jsou někdy označovány souhrnně jako historické vědomí. Na následujících stránkách budou představeny Halbwachsovy teze o kolektivní paměti, jež však ovlivňuje a souvisí s dalšími záležitostmi, jako je historická paměť a historické vědomí. Podkapitola o tom, jakým způsobem chápe historické vědomí Jan Assmann, následuje po interpretaci Halbwachse zejména proto, že sám Assmann ve své knize *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita rozvinutých kulturách starověku* s Halbwachsem polemizuje a navazuje na některé jeho myšlenky.

⁴⁹ Hroch, Miroslav. Historické vědomí a potíže s jeho výzkumem dříve a nyní.“ In: Šubrt, Jiří (ed.). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium, s. 34

⁵⁰ tamtéž.

a) Halbwachs a jeho kolektivní paměť

Halbwachs se přímo pojmu „historické vědomí“ v knize nevěnuje, nicméně některé jeho myšlenky jsou velmi podobné, nebo se zcela „protínají“ s některými definicemi historického vědomí. Vzhledem k provázanosti témat historického vědomí a kolektivní paměti je nutné některé jeho myšlenky zmínit. Mezi hlavní otázky, které si Halbwachs v rámci knihy klade a které rozpracovává v jednotlivých kapitolách, patří, kým jsme, ke které skupině přináležíme, jakou kulturu považujeme za vlastní i s jakými hodnotami se ztotožňujeme. To vše je dle Halbwachse ovlivněno pamětí. Je třeba poznamenat, že pro Halbwachse je paměť sociálně podmíněná, což je v rozporu například s pojetím paměti u Carla Gustava Junga, známého pro teorii kolektivní nevědomosti⁵¹. Kolektivní paměť je také důležitým činitelem v tom, k jaké kultuře se jedinec cítí příslušný, jaké vyznává hodnoty i mimo jiné jakou má představu o minulosti a historických událostech spjatých se sociální skupinou/skupinami, ke kterým náleží. Vedle kolektivní paměti se rozsáhle Halbwachs věnuje také paměti individuální, přičemž obě „paměti“ spolu podle něj silně souvisí a jedna není schopna fungovat bez druhé.

Kolektivní paměť Halbwachs definuje jako situaci, kdy se vzpomínky nesoustřeďují kolem jediné osoby, ale celé skupiny osob⁵². Vzhledem k tomu, že existují různé sociální skupiny, existují podle Halbwachse také různé kolektivní paměti. Jednotlivé sociální skupiny si střeží „svou“ kolektivní paměť: „Každá kolektivní paměť se opírá o skupu ohraničenou v čase a prostoru“⁵³. Připomínáním si vybraných historických událostí, pravidelným stvrzováním své kolektivní paměti potvrzuje sociální skupina svou výjimečnost a odlišnost od ostatních skupin a rovněž může ve své kolektivní paměti spatřovat legitimizaci své existence. Zároveň je třeba připomenout, že dle Halbwachse je v průběhu svého života jedinec příslušníkem několika skupin, v rámci kterých přebírá paměť a představy skupiny. Tuto myšlenku Halbwachs opisuje takto: „V průběhu života se stávám součástí různých skupin. To jejich pohledem se dívám na minulost. Je tedy zřejmé, že skrze

⁵¹ Novotný, Lukáš. „Historická paměť podle Maurice Halbwachse.“ In: *Socioweb*, 2007, 4, s. 1 – 3, [online], [cit. 17. 4. 2016], dostupné z:

http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/139_socioweb%2520407%2520cely.pdf.

⁵² Halbwachs, Maurice. *Kolektivní paměť*. Praha: SLON, 2007

⁵³ tamtéž, s. 130

tyto různé skupiny participují na jejich paměti, a tím si obnovují a doplňují vzpomínky⁵⁴. Halbwachs přitom poukazuje na rozličné „zacházení“ s historií, které je závislé na konkrétní sociální skupině. Jinými slovy, ta historická událost, která je důležitá pro jednu sociální skupinu, nemusí mít pro jinou zcela žádný význam⁵⁵. Jedinec, který během svého života přináleží k několika skupinám, přejímá krom jiného i jejich „pojetí“ minulosti, které se konkrétní skupiny snaží udržovat a vymezovat se tak vůči jiným. Pokud vztáhneme tuto tezi na spolek Radecký, dá se říci, že spolek je rovněž skupinou se svou vlastní pamětí, kterou jeho členové chápou za svou a kterou se snaží „bránit“ vůči odlišným pojetím „z vnějšku“. Halbwachs zdůrazňuje také důležitost „kolektivního paměťového rámce“⁵⁶. V tomto rámci dochází ke kumulaci hodnot, zvyklostí i pohledu na minulost. Zajímavým příkladem, jaký Halbwachs uvádí, je například odlišný pohled na minulost ze strany dětí a jejich prarodičů. Děti již nemohou zcela pochopit dobu, ve které vyrůstali jejich prarodiče, jelikož „doba je jiná“ a působením času a odlišného rámce, do kterého děti a prarodiče spadají, dochází k jistému odcizení. Stejně tak tomu může být i u skupin. Jakmile přestává být jedinec příslušníkem konkrétní skupiny, ztrácí k ní vazby a jejich hodnoty, zvyklosti a chápání současnosti i minulosti přestávají chápat jako své vlastní⁵⁷.

b) Vztah kolektivní a historické paměti podle Halbwachse

V této podkapitole se budeme zabývat blíže vztahu kolektivní paměti s historií, popř. historickou pamětí, jelikož toto téma je zřejmě z Halbwachsových tezí nejbližší tomu, jak je v této práci chápáno historické vědomí a jeho reprodukce. Než přikročíme k Halbwachsovým definicím historické paměti, považujeme za nutné vymezit jeho chápání samotného pojmu historie.

Při vymezení pojmu historie se Halbwachs snaží postupovat spíše opatrně, přičemž tento pojem definuje velmi obecně jakožto „výběr faktů, které zaujaly

⁵⁴ tamtéž, s. 117

⁵⁵ Halbwachs, Maurice. *Kolektivní paměť*. Praha: SLON, 2007

⁵⁶ nabízí se možnost nazvat tento kolektivní paměťový rámec jako mentalitu, pozn.

⁵⁷ Halbwachs, Maurice. *Kolektivní paměť*. Praha: SLON, 2007

nejdůležitější místo v paměti lidí⁵⁸. Ve svých úvahách chápe Halbwachs historii spíše jako jakýsi obecný a do jisté míry abstraktní celek⁵⁹. Poukazuje přitom na to, že historie se často popisuje a „převypravuje“ zjednodušeně a do dějin jsou „uměle“ pro lepší pochopení té či oné epochy vsouvány jakési „dělicí čáry“, které mají však se skutečným historickým vývojem pramálo společného. Jinak je tomu podle Halbwachse u kolektivní paměti: „V nepřetržitém vývoji kolektivní paměti nejsou ve skutečnosti jasné dělicí čáry, jako je tomu v historii, ale pouze nepravidelné a neurčité hranice. Paměť společnosti se táhne až tam, kam může, to znamená tam, kam sahá paměť skupin, ze kterých se společnost skládá“⁶⁰ Halbwachs uvádí, že to je jeden z faktů, které odlišují kolektivní paměť od historie.

Co se týče historické paměti, Halbwachs upozorňuje, že to, co si o těchto událostech pamatujeme, není naše paměť, ale jaksi „vypůjčená“ a umělá. To z důvodu, že si pamatujeme určitou událost tak, jak byla někým jiným převyprávěna, interpretována a prezentována. Pokud jako příklad vezmeme nějaký historický fakt, který se kdysi dávno odehrál, ale byl tak významný, že se o něm dodnes ve škole učíme, nemáme dle Halbwachse už v podstatě šanci dostat se k němu jako k čisté, objektivní informaci⁶¹. Tyto historické události a zejména nahlížení na ně, jejich interpretace a prezentace podléhá mnoha institucím – rodině (tomu, jak se o určité události doma hovoří), škole (učebnicím, knihám, učitelovu výkladu), politice (a jejímu zájmu událost interpretovat určitým způsobem) a dalším⁶². Na tomto místě se hodí připomenout Hrocha, který hovoří o několika dalších faktorech, které utváří historické vědomí, které s pamětí nepochybně souvisí.

⁵⁸ tamtéž, s. 124

⁵⁹ Což je vzhledem k tématu jeho *Kolektivní paměti* pochopitelné, Halbwachs se zde věnuje především paměti, jejím druhům, způsobům utváření a příčin, proč se utváří tím či oním způsobem. Historie zde slouží pouze jako větší množství informací „z minulosti“, přičemž selekce té či oné historické události je podmíněna jedincovou příslušností k určité skupině, která určuje, jakou kulturu či hodnotové vzorce bude jedinec pokládat za své (s čímž souvisí mimo jiné to, jakým historickým událostem bude přikládat váhu a kterým naopak ne), pozn.

⁶⁰ Halbwachs, Maurice. *Kolektivní paměť*. Praha: SLON, 2007, s. 128

⁶¹ Na tomto místě se hodí připomenout stať Šubrta a Pfeiferové, kteří se mimo jiné i věnovali zneužívání interpretace kolektivní paměti a jejího upravování ve snaze například legitimizovat svou moc, pozn.

⁶² Je zajímavé, že Halbwachs hovoří o tom, co ovlivňuje kolektivní paměť, zatímco Hroch s Šubrtem hovoří o faktorech, jež ovlivňují historické vědomí, přičemž se jedná o podobné situace, podobné argumenty. Opět se tedy ukazuje provázanost historického vědomí a kolektivní paměti, pozn.

Ve své knize *Kolektivní paměť* se Halbwachs zabýval velmi podrobně i dalším tématům, které zde nebyla uvedena, například za zmínku stojí jeho rozsáhlé úvahy o vzpomínkách nebo kolektivní paměti a čase. O Halbwachsově pojetí vzpomínek se mimo jiné vyjadřuje ve své knize *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita* Jan Assmann, o jehož pojetí historického vědomí je pojednáno v následující podkapitole.

2.4. Kolektivní paměť a historické vědomí u Jana Assmanna

Při zabývání se pamětí, kulturou, identitou, je třeba zmínit Jana Assmanna. Ve své knize *Kultura a paměť, písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*, se zabývá v úvodu problematikou kulturní identity a paměti, přičemž si nelze nepovšimnout některých podobností mezi jeho pojetím kulturní paměti a Halbwachsovou kolektivní pamětí. Assmann se zároveň vůči Halbwachsovi vymezuje, například tvrdí, že Halbwachs zcela odhlíží od tělesné fyzické lidské paměti⁶³. V knize *Kolektivní paměť* se Halbwachs v kapitole *Individuální paměť* ale přeci jen fyzické paměti věnuje, i když je pravda, že jen okrajově. Mnohem větší prostor pak zabírají jeho teze o podmíněnosti lidské paměti společností a skupinami, ve kterých se jedinec pohybuje. Důležité jsou pro něj zejména tzv. společenské referenční rámce, které jedinci pomáhají si vzpomínky uchovat a později vybavit⁶⁴. Assmann s Halbwachsem polemizuje i v oblasti chápání minulosti a historie a rovněž kultury. Poslední jmenované je jedno z hlavních témat Assmannovy knihy.

Kolektivní paměť podle Assmanna určuje paměť jednotlivců, kteří jsou členy tohoto kolektivu, přičemž ke kolektivní paměti přistupuje Assmann nejprve přes kolektivní vzpomínání. Kolektiv (společnost) však každopádně ovlivňuje to, jakým způsobem se jedinec vztahuje k minulosti a jaké vzpomínky považuje za „důležité“.

⁶³ Assmann, Jan. *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, 2001

⁶⁴ Halbwachs, Maurice. *Kolektivní paměť*, Praha: SLON, 2010

Historické vědomí chápe Assmann v protikladu ke kulturní paměti. Assmann chápe v knize pojem „kulturní paměť“ jakožto jednu z „vnějších dimenzí lidské paměti“, přičemž tyto dimenze rozlišuje celkem čtyři: mimetickou, která se vztahuje k lidskému jednání, paměť věcí, která se trochu podobá Halbwachsově paměti míst – do věcí člověk vkládá své představy o kráse, je jimi obklopen, tyto věci pak mohou obrazně řečeno „vyprávět“ něco o svém majiteli, připomínají mu jeho jedinečnost, připomínají mu různé vzpomínky, neboli (jak píše Assmann): „poukazují na různé vrstvy minulosti“⁶⁵. Jako třetí uvádí Assmann takzvanou komunikativní paměť – paměť jazyka a komunikace, která se závislá na jedincově interakci se svým okolím. Naposledy čtvrtá je kulturní paměť. Ta podle Assmanna vytváří jakýsi prostor společný pro všechny čtyři typy paměti⁶⁶. Historickému vědomí rozumí Assmann jako jakémusi konstrukt, který je omezený na pouhé dvě doby – dobu původu a současnost⁶⁷. Konkrétně uvádí, že „historické vědomí pracuje pouze na dvou rovinách: rovině doby původu a rovině nejnovější minulosti“⁶⁸, přičemž hranice se mezi nimi stále posouvají. Vznikají pak takzvané „temné doby“. V kulturní paměti však na sebe jednotlivé „paměti“ navazují. Rozlišuje dva paměťové rámce⁶⁹ – tzv. komunikativní a kulturní paměť. Zatímco komunikativní se pojí k nedávné minulosti a zaniká se svými nositeli⁷⁰, kulturní paměť se „zaměřuje na fixní body v minulosti“⁷¹. Vzpomínky se koncentrují do různých „figur“⁷², které pak charakterizují danou událost. „Vypůjčuje“ si i horké a chladné společnosti od Clauda Lévi-Strausse, ovšem přízviska „horký“ a „chladný“ zde používá ve smyslu paměťové selekce vzpomínek, opět s narážkou na

⁶⁵ Assmann, Jan. *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, 2001, s. 24

⁶⁶ Assmann, Jan. *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, 2001

⁶⁷ Assmann, Jan. *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, 2001

⁶⁸ tamtéž, s. 47

⁶⁹ tj. používá podobnou terminologii jako Halbwachs, ke kterému se však přitom staví spíše kriticky, pozn.

⁷⁰ Jako příklad uvádí rozmach tzv. orální historie v posledních letech, což je jeho slovy vědecká disciplína, jež se zaměřuje na pamětníky jednotlivých událostí a závěry dělá pouze z informací, které z těchto pamětníků získají prostřednictvím rozhovoru, pozn.

⁷¹ Assmann, Jan. *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, 2001, s. 50

⁷² Například osob, ale i různých aktů, poutí, rituálů, atd., pozn.

Halbwachse, jehož teorie o paměti byla dle něj jedinečná v tom, že její podstata v sobě zahrnovala i proces zapomínání⁷³.

Stejně jako Halbwachs, i Assmann ve své knize sleduje mnohem více témat, rovněž vzájemně propojených, zároveň se však zaměřuje mnohem více na otázku identity. Část jeho úvah na toto téma bude zmíněna v následující kapitole, která se zabývá dalším tématem spjatým s historickým vědomím – národní identitou.

3. Historické vědomí a národní identita

Vzhledem k tomu, že členové spolku Radecký usilují o navrácení pomníku maršála, který bojoval za Rakouské císařství, nabízí se otázka národní identity. Národní identita a historické vědomí jsou však opět příbuzná témata a některými autory jsou chápána za synonyma, což je patrné z tezí některých autorů, kteří budou v rámci této kapitoly zmíněni. Zároveň však považujeme téma národní identity za v jistém smyslu specifické, a proto je mu věnována pozornost. V této kapitole budou zmíněni autoři, kteří se k otázce identity vyjadřují a zabývají se jí. Zmíněni budou autoři Assmann, Hroch, Kubišová, Holý a Klepetko.

Tvorbu národní identity ovlivňuje u jedince bezesporu množství vnějších faktorů. Těmito faktory se již zabývala řada teoretiků, historiků, sociologů a dalších humanitních vědců, přičemž se dá obecně říci, že se v jejich závěrech objevují jisté podobné faktory, které by formování národní identity, ale například i kolektivní paměti nebo historického vědomí, tedy věci s národní identitou souvisejícími, měly ovlivňovat. V první řadě se jedná o prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá, tedy o instituci rodiny. Zde zpravidla dochází k určitému zprostředkování informací z minulosti, některé historické události jsou připomínány, o jiných se nemluví. Například Jan Assmann zdůrazňuje význam prarodičů v této záležitosti a fakt, že vnoučata ráda poslouchají vyprávění o jejich mládí, přičemž si tak sami sestavují představu o minulosti, která je pak (vedle dalších faktorů) jakousi základnou pro formování jejich historického vědomí a s tím související i národní identity⁷⁴. Vedle

⁷³ Assmann, Jan. *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, 2001

⁷⁴ Assmann, Jan. *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, 2001

rodiny hraje jistě nemalou roli i škola, specifickým zdrojem jsou pak hodiny dějepisu. O tom, jak je dějepis vnímán bývalými studenty a dokonce i samotnými učiteli dějepisu, píše ve své stati Jiří Šubrt se Štěpánkou Pfeiferovou.

3.1. Česká národní identita

Jak vyplývá z různých výzkumů a jak to zmiňoval například i Šubrt s Pfeiferovou ve svém příspěvku o historickém vědomí, Češi nejsou příliš nacionalisticky orientováni⁷⁵. Je však nutné uvést, že existují i trochu rozdílná data z poslední doby, například ve výzkumu Romana Klepetka z roku 2013, který zkoumal současnou roli národní identity a výstavby památníků, jemuž se budeme věnovat později. Podle něj byli Češi účastníci se výzkumu relativně silně nacionalisticky zaměření⁷⁶. Důvody pro provedení tohoto výzkumu, pocit z nedostatečné výstavby památníků mohou však paradoxně potvrzovat tvrzení Šubrt a Pfeiferové – že Češi nejsou příliš nacionalisticky založeni. Nabízelo by se vysvětlení, že je tato skutečnost způsobena historickým vývojem, kdy byla hrdost českého národa často tupena někým větším a silnějším a česká suverenita byla potlačována. Vzhledem k členství České republiky v Evropské unii a již zmíněné všudypřítomné globalizaci je zároveň v dnešní době možné, že někteří Češi si budou připadat spíše jako Evropani nebo příslušníci „Západní“ kultury. V následující podkapitole budou představeni tuzemští autoři, kteří se tématu národní identity věnují.

3.2. „Mnohonásobná česká identita“ - Klára Vlachová a Ladislav Holý

Jak Vlachová, tak Holý se věnují tématu české národní identity. Jejich příspěvky se ubírají trochu jiným směrem, než je téma této práce a zároveň obsahují

⁷⁵ Šubrt, Jiří a Pfeiferová, Štěpánka. „Pohled na historické vědomí obyvatel České republiky.“ In: Šubrt, J. (ed.). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*, Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, 2010

⁷⁶ Klepetko, Roman. *Role národní identity aneb proč nestavíme památníky*, [online], [cit. 25. 4. 2016], dostupné z: <http://kulturnistudia.cz/wp-content/uploads/2014/06/Sou%C4%8Dasn%C3%A1-role-n%C3%A1rodn%C3%AD-identity-aneb-pro%C4%8D-nestav%C3%ADme-pam%C3%A1tn%C3%ADky.pdf>

několik podobných tezí, a proto byli zařazeni do jedné podkapitoly. Jak Vlachová, tak Holý uvádějí, že sociální identita je konstruována v protikladu k jiným identitám. Na základě toho, co nejme, Hned v úvodu připomíná důležitý fakt – „sociální identita je vždy konstruována ve vztahu k těm, jež vnímáme jako ty druhé – ke kulturám a politickým entitám, k nimž nepatříme“⁷⁷. Vlachová se zabývá tím, jak byla v minulosti konstruována česká národní identita a to především k Němcům a Rakousku-Uhersku. Od 90. let též ve vztahu ke Slovensku a Rusku. Důležitými událostmi, které nepochybně ovlivnily současnou českou národní identitu, pak byly rozdělení Československa na konci roku 1992, vznik samostatní České republiky na počátku roku 1993 a vstup České republiky do Evropské unie na počátku května 2004“⁷⁸. Vlachová upozorňuje na zajímavou skutečnost ohledně české národní identity: česká identita je silněji spjata s místem, s konkrétním územím, na kterém Češi žijí, než s jazykem. Tuto skutečnost vysvětluje historickým vývojem na území Čech. O české identitě hovoří jako o „mnohonásobné“ vzhledem k tomu, že bývali součástí vícenárodnostních celků (Rakousko-Uhersko, Československo atd.)⁷⁹.

Ladislav Holý se ve své knize *Malý český člověk, velký český národ* věnuje rovněž české národní identitě, a to především na pozadí Sametové revoluce, událostí s ní spojených a vývoji bezprostředně poté. Tématu této diplomové práce se však týkají předmluva a první kapitola, ukazující na české minulosti jisté faktory, které českou národní identitu s velkou pravděpodobností ovlivnily. Holý podobně jako Vlachová připomíná, že české dějiny v minulosti nebyly pouze „české“, ale vždy v nich podstatnou měrou vystupovaly i dějiny jiných národů, se kterými český národ sdílel stejný stát⁸⁰. Národní identitu považuje do jisté míry jako konstrukt, přičemž současná podoba je do velké míry ovlivněna minulostí českého národa⁸¹.

⁷⁷ Vlachová, Klára. „Česká národní identita na přelomu tisíciletí.“ In: Šubrt, J. (ed.). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*, Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, 2010 s. 95

⁷⁸ tamtéž.

⁷⁹ Vlachová, Klára. „Česká národní identita na přelomu tisíciletí.“ In: Šubrt, J. (ed.). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*, Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, 2010

⁸⁰ Holý, Ladislav. *Malý český člověk a velký český národ*. Praha: SLON, 2010

⁸¹ Holý, Ladislav. *Malý český člověk a velký český národ*. Praha: SLON, 2010

3.3. Vztah národní identity a kolektivní paměti podle Zuzany Kubišové

Kubišová definuje stejně jako Holý do velké míry národní identitu jako konstrukt. V rámci zaobírání se národní identitou se okrajově věnuje i historickému vědomí a historické paměti, přičemž je třeba podotknout, že v její stati mají tato témata mezi sebou ve svých definicích velmi neostrou hranici. Selekce historických faktů, formování historického vědomí či národní identity jedince je dle Kubišové ovlivněna jedincem, jeho prostředím, faktory, které jej ovlivňují. Na rozdíl od Holého a Vlachové hovoří o tzv. „společné soustavě symbolů“⁸². Jedná se v podstatě o jakousi zásobárnu společných hodnot a pohledu na svět⁸³, které se reprodukuje prostřednictvím sociální interakce.

Důležitou kategorií mezi kolektivními identitami je podle Kubišové tzv. kolektivní kulturní identita, která souvisí s kulturními prvky, tradicemi, mýty, normami a zvyklostmi pro danou kulturu typickými, též se „symboly kulturní paměti“⁸⁴. Vzhledem k tomu, že se tedy tato identita pojí s natolik trvalými a z generace na generaci předávanými faktory, je dle Kubišové stabilnější, než jiné typy kolektivních identit. Součástí kulturní identity je identita národní⁸⁵.

Kubišová dále v souvislosti s moderním státem připomíná důležitost politiky, jelikož každý národ je především politickým společenstvím. Politické tradice, jako je hierarchie, republika a úmluva pak funguje jako legitimizace fungujícího politického řádu. Důležité pro formování a udržování národní identity pak je podle Kubišové udržování tradic a rituálů. Zmiňuje stejně jako Klepetko, jehož studii o souvislosti národní identity a stavení památníků je věnována následující podkapitola, že každý národ je přesvědčen o své jedinečnosti a originalitě v porovnání s jinými národy a toto přesvědčení národní identitu pomáhá posilovat⁸⁶.

⁸² tamtéž, s. 93

⁸³ tamtéž, s. 94

⁸⁴ tamtéž, s. 95

⁸⁵ Kubišová, Zuzana. „Kolektivní paměť a národní identita.“ In: Masłowski, Nicolas; Šubrt, Jiří a kol. *Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2014, s. 82-113

⁸⁶ Kubišová, Zuzana. „Kolektivní paměť a národní identita.“ In: Masłowski, Nicolas; Šubrt, Jiří a kol. *Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2014, s. 82-113

3.4. Roman Klepetko a jeho příspěvek k tématu národní identity

Roman Klepetko se zabývá památníky z hlediska role národní identity. Památníky ve své studii *Současná role národní identity aneb proč (ne)stavíme památníky*, chápe jako odraz kolektivní identity⁸⁷. O stavění pomníků hovoří jako o zdůraznění některých historických událostí, které mají symbolizovat jedinečnost daného národa a zároveň jako způsob vymezení proti jiným národům, tedy o jakési vyjednávání vztahu „my versus oni“⁸⁸. „Právě památníky mají za úkol uchovat vzpomínku a připomínat lidem to důležité, to, na co by se mělo vzpomínat a nezapomínat. Otázkou je, kdo určuje obsah této kulturní paměti.“ Celé téma Klepetko pojednává z „nacionalistického hlediska“, přičemž se věnuje autorům jako Geller. Klepetko zdůrazňuje, že o nacionalismu lze hovořit až od 18., popř. 19. století, s rozvojem moderní společnosti a průmyslu. S modernizací, rozvojem průmyslu, novými výrobními způsoby, zintenzivněním obchodních vazeb a zvýšenou pracovní migrací docházelo k většímu promísení obyvatelstva a zástupců rozdílných kultur. To vše, ještě v kombinaci s byrokratizací veřejného života, vedlo k potřebě zdůraznění rozdílu my vs. Oni. Zároveň v českém prostředí nacionalismus mohl podporovat německý útlak za doby Habsburské monarchie. „Platí tedy, že jedinec se dokázal se svoji kulturou identifikovat až při styku s jinými“⁸⁹. V rámci výzkumné části se zaměřil na to, zjistit názor veřejného mínění na výstavbu památníků. Jeho studie zjišťovala, jak se „národní identita odráží v tvorbě tzv. míst paměti“. Klepetko využil kvantitativní výzkumné metody, konkrétně dotazníkového šetření. V rámci svého výzkumu Klepetko zjistil, že Češi jsou silně nacionálně založeni a rozhodně souhlasí s výstavbou nových památníků a

⁸⁷ Je pozoruhodné, že Klepetko nedělá velký rozdíl mezi chápáním kolektivní identity a národní identity. Kolektivní identita přitom neznamená totéž, co identita národní. Například některé kmeny mohou cítit kolektivní identitu se svými druhy, ale není možné v jejich případě hovořit o identitě národní.

⁸⁸ Klepetko, Roman. *Role národní identity aneb proč nestavíme památníky*, [online], [cit. 25. 4. 2016], dostupné z: <http://kulturnistudia.cz/wp-content/uploads/2014/06/Sou%C4%8Dasn%C3%A1-role-n%C3%A1rodn%C3%AD-identity-aneb-pro%C4%8D-nestav%C3%ADme-pam%C3%A1tn%C3%ADky.pdf>

⁸⁹ Klepetko, Roman. *Role národní identity aneb proč nestavíme památníky*, [online], [cit. 25. 4. 2016], dostupné z: <http://kulturnistudia.cz/wp-content/uploads/2014/06/Sou%C4%8Dasn%C3%A1-role-n%C3%A1rodn%C3%AD-identity-aneb-pro%C4%8D-nestav%C3%ADme-pam%C3%A1tn%C3%ADky.pdf>

pomníků⁹⁰. Výsledek jeho výzkumu je tak zajímavý, jelikož se odlišuje od výsledků výzkumu Šubrta a Pfeiferové a do jisté míry popírá i činnost a snahu spolku Radecký, který se již několik let o navrácení pomníku Radeckého na Malostranské náměstí marně snaží. Mimo jiné se nabízí vysvětlení nereprezentativního vzorku, jelikož Klepetko prováděl výzkum na 178 respondentech⁹¹, což je velmi malý počet, z kterého je zřejmě nemožné vyvozovat jakékoli závěry. Nicméně je Klepetkova studie zajímavým příspěvkem na poli problematiky míst paměti v souvislosti s národní identitou.

3.5. Miroslav Hroch a jeho paměť a historické vědomí v kontextu národní spolutosti

Z hlediska tématu této práce je nejvíce stěžejní příspěvek Miroslava Hrocha nazvaný *Paměť a historické vědomí v kontextu národní spolutosti*. Hroch zde ponechává některé koncepce, které již byly zmíněny v rámci jeho výše interpretovaného příspěvku o historickém vědomí. Hroch se v *Paměti a historickém vědomí v kontextu národní spolutosti* věnuje národní identitě zejména prostřednictvím kolektivní paměti. Ta je s národní identitou spjatá, jelikož „vybírám z minulosti důležité historické události, které ovlivňují jedince skrze určité „morální poučení o minulosti“. Kolektivní paměť definuje jakožto „ucelenou historickou informaci, respektive rekonstrukci konkrétních složek minulosti (historické události, procesu, osobnosti), která více či méně uvědoměle hledá svoji legitimitu (relevanci) v tom, že přináší současníkům aktuální politické, morální nebo kulturní poučení o minulosti, že má své výchovné poselství“⁹². Podle Hrocha se kolektivní paměť zaměřuje na události, které se logicky týkaly větších spolutostí a jsou tak

⁹⁰ Klepetko, Roman. *Role národní identity aneb proč nestavíme památníky*, [online], [cit. 25. 4. 2016], dostupné z: <http://kulturnistudia.cz/wp-content/uploads/2014/06/Sou%C4%8Dasn%C3%A1-role-n%C3%A1rodn%C3%AD-identity-aneb-pro%C4%8D-nestav%C3%ADme-pam%C3%A1tn%C3%ADky.pdf>

⁹¹ Klepetko, Roman. *Role národní identity aneb proč nestavíme památníky*, [online], [cit. 25. 4. 2016], dostupné z: <http://kulturnistudia.cz/wp-content/uploads/2014/06/Sou%C4%8Dasn%C3%A1-role-n%C3%A1rodn%C3%AD-identity-aneb-pro%C4%8D-nestav%C3%ADme-pam%C3%A1tn%C3%ADky.pdf>

⁹² Hroch, Miroslav. „Paměť a historické vědomí v kontextu národní spolutosti.“ In: Šustrová, Radka a Luba Hédlová (eds.). *Česká paměť – Národ, dějiny a místa paměti (Památník Lidice)*. Praha: Academia, 2014, s. 22

všeobecně chápány jako zásadní a důležité⁹³. Onen „kolektiv“ lze definovat jako skupinu (ať už jde o sociální skupinu či národ), která je heterogenní z hlediska svých zájmů a dovedností a zároveň nemusí být zcela identická jejich „struktura sdílené paměti“. Zároveň Hroch uvádí, že „je jistě podstatný rozdíl mezi pamětí živelnou, spontánní, která mohla být velice vzdálena vědecky ověřeným poznatkům o minulosti i obsahu školní výuky a v důsledku toho být plna mýtů a stereotypů. K těm patřil na jedné straně například stereotyp na téma „tři sta let jsme trpěli“, na druhé straně příběh o dobrotivé trpící Sisi“⁹⁴. Pokud vztáhneme tuto myšlenku na spolek Radecký, je také možné, že spolek Radecký tyto stejné teze a naprosto stejné fráze říká z důvodu, který Hroch označuje pamětí „organizovanou“. Ta může být produktem „sociální disciplinace“, vedené dle Hrocha například ze strany církve, školy nebo médií, tedy relativně mocných institucí v oblasti ovlivňování veřejného vědomí a utváření historického vědomí či národní identity veřejnosti. Organizovaný spolek, který se pravidelně schází, interaguje a „bojuje“ za společně vytknutý a jasný cíl by však rovněž mohl patřit do této pomyslné skupiny, která se vyznačuje „organizovanou“ pamětí, jelikož v momentě, kdy se v ní její aktéři pohybují, cítí a prožívají naplno tamější atmosféru a nutně se ztotožňují s představou a podobou národní identity a historického vědomí skupiny, už jen z důvodu motivace usilovat o splnění společného cíle, který skupině pravděpodobně propůjčuje zvláštní pocit sounáležitosti, solidarity a bratrství, pocit, že bojují za stejnou věc. Přijmout skupinovou podobu historického vědomí a národní identity je v tu chvíli základní podmínkou pro víru a uskutečňování takového usilování. Hroch uvádí, že „...základním pramenem pro poznání kolektivní paměti v minulých dobách nemůže být stav mysli, nýbrž jevy, které umožňují rekonstrukci vztahu k minulosti nepřímou metodou. Jde přitom o dvě kategorie pramenů: zaprvé to, co bylo lidem o minulosti předkládáno, tedy texty učebnicové, popularizační, žurnalistické, sochy a obrazy, ale také záznamy o řečnických projevech, kázáních atd.; a zadruhé zprávy o tom, jak lidé na minulost reagovali, což mohla být právě tak veřejná shromáždění a

⁹³ Hroch, Miroslav. „Paměť a historické vědomí v kontextu národní pospolitosti.“ In: Šustrová, Radka a Luba Hédlová (eds.). *Česká paměť – Národ, dějiny a místa paměti (Památník Lidice)*. Praha: Academia, 2014, s. 23

⁹⁴ tamtéž, s. 25

texty letáků či nápisy na zdech, jako paměti či korespondence, využít lze také měření čtenářského zájmu o knihy a časopisy, návštěvnost přednášek a podobně⁹⁵. Zdroje kolektivní paměti později Hroch přesněji specifikuje. Poukazuje přitom, že paměť (přesněji řečeno kolektivní paměť) je „výsledkem výběru zprostředkovaného několika filtry, které mohly, ale nemusely být záměrné“⁹⁶. Zdůrazňuje selektivnost přítomnou v procesu ukládání vzpomínek a formování kolektivní paměti.

3.6. Národní identita podle Jana Assmanna

Assmann se ve své knize *Kultura a Paměť* věnuje v kapitole nazvané „*Kulturní identita a politická imaginace*“ mimo jiné vztahu mezi osobní a národní identitou. Identitu přitom autor chápe jako „záležitost vědomí, tj. reflektivního uchopení nevědomého sebeobrazu“⁹⁷. Zatímco osobní identita vyrůstá jaksi „zevnitř“ jedince, kolektivní identita se „nevyskytuje mimo jednotlivce, kteří toto „my“ konstruují a jsou mu oporou“⁹⁸. Rozdíl se vyskytuje i mezi individuální a osobní identitou. Zatímco individuální se vyskytuje v mysli jedince, jakožto soubor všech jeho jedinečností a odlišností oproti ostatním, osobní identita souvisí s jakýmsi vnějším obrazem – uznáním jedince ve společnosti. Assmann upozorňuje, že obě tyto identity jsou kulturně determinované⁹⁹.

Autor se také zabývá vznikem národní identity a jejím vztahem s kolektivní identitou. Assmann ve své knize kolektivní identitu chápe jako „reflektovanou společenskou příslušnost“¹⁰⁰. Chápe ji jako určitý obraz, který si o sobě skupina vytváří a identifikuje se s ním. „Tato identita neexistuje „o sobě“, nýbrž vždy jen v té míře, v níž se k ní určití jedinci hlásí. Je silná nebo slabá podle toho, nakolik žije ve vědomí členů skupiny a nakolik dokáže motivovat jejich myšlení a

⁹⁵ Hroch, Miroslav. „Paměť a historické vědomí v kontextu národní pospolitosti.“ In: Šustrová, Radka a Luba Hédlová (eds.). *Česká paměť – Národ, dějiny a místa paměti (Památník Lidice)*. Praha: Academia, 2014, s. 26

⁹⁶ tamtéž, s. 30

⁹⁷ Assmann, Jan. *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, 2001, s. 115

⁹⁸ tamtéž.

⁹⁹ tamtéž, s. 116

¹⁰⁰ Assmann, 2001, s. 118

jednání“¹⁰¹. Takto definovaná kolektivní identita závisí vždy na konkrétní kultuře, ke které jedinec náleží a na kolektivu, bez nějž by logicky kolektivní identita nemohla existovat. Podle Assmanna se kolektivní identita opírá o paměť, která je členům skupiny společná a která používá znaky a jazyk, kterému zúčastnění rozumí. Druhý „opěrný bod“ je dle Assmanna společné vědění členů¹⁰². Kultura je přitom závislá na interakci, ožívování, dodržování tradic. „Mýty souvisejí s identitou, odpovídají na otázku, kým (my) jsme, odkud (my) jdeme a kde ve vesmíru (my) stojíme“¹⁰³. Mýty se na rozdíl od moudrosti, jež se „cirkuluje prostřednictvím každodenní komunikace“¹⁰⁴, cirkulují prostřednictvím obřadů. Obřady a rituály vlastně přispívají k fungování a sebeidentifikaci skupiny, jelikož připomínají „původ“ svých členů, historii dané skupiny, či důležité historické milníky nebo symboly, které je jako skupinu charakterizují a odlišují od skupin jiných. Kolektivní identita, pokud nabude dostatečné síly a množství členů, kteří ji vyznávají, může dojít podle Assmanna k jejímu tzv. vystupňování a následnému zrodu národa. Zesílená kolektivní identita ještě dle Assmanna neznamena národní stát, pro jeho vznik je důležitá rovněž politická společnost a její byrokratizace. V rámci politických společností pak dochází k udržování zvyků a tradic, které však nejsou prováděny samy o sobě, ale jako manifestace těch významných momentů historie, které jejich členům pomáhají připomenout si vlastní jedinečnost a svůj původ¹⁰⁵. Ze závěru Assmannovy kapitoly o národní identitě a její souvislosti s kulturou zmiňme ještě zajímavý závěr: podle Assmanna je „národní identita a odolnost otázkou kulturní paměti a způsobů její organizace“¹⁰⁶. Jak Assmann dodává, zásadní změny v kulturní paměti, jako je například změna písma a tradice, by s sebou mohly nést změny ve sféře „kolektivní identity“, jejímž vystupňováním je vznik národa a s ním související národní identita.

¹⁰¹ Assmann, Jan. *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, 2001, s. 117

¹⁰² tamtéž, s. 122-123

¹⁰³ tamtéž, s. 125

¹⁰⁴ tamtéž.

¹⁰⁵ nabízelo by se na tomto místě použít pojem „národní identita“, kterou si příslušníci dané společnosti upevňují a připomínají prostřednictvím rituálů a tradic, které jsou výsledkem zesílené, do určité míry „zmutované“ kultury, pozn.

¹⁰⁶ Assmann, Jan. *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, 2001, s. 140

4. Paměť míst

Dostáváme se k poslednímu klíčovému pojmu teoretické části, a tou je problematika míst paměti. Tato část se věnuje především Maurici Halbwachsovi a Pierru Norovi a jeho místům paměti, přestože na určitých místech je text obohacen o srovnání jeho tezí s Halbwachsem a Hrochem. Zmíněni jsou rovněž Hojda a Pokorný a jejich publikace *Pomníky a zapomínky*¹⁰⁷.

4.1. Halbwachsova místa paměti

Poslední kapitolou z Halbwachsovy Kolektivní paměti, kterou se v této práci budeme zabývat, je kapitola o místech paměti. Halbwachsovy myšlenky se do jisté míry podobají myšlenkám Pierra Nory, přestože záměr obou autorů zabývat se daným tématem se poněkud liší. Halbwachs zde uvádí, že lidé mají tendence vázat se k místům a předmětům, jelikož jsou v nich ukryty nejen vzpomínky na jejich blízké, s čímž souvisí například pocit bezpečí, ale rovněž v nich vidí sebe sama. Předměty a místa pro člověka blízká, ve kterých se pohybuje a kde žije, předměty, které denně používá, mu dávají pocit a zesilují vědomí vlastní existence a její jedinečnosti. Halbwachs zmiňuje „zakladatele“ sociologie Augusta Comta, který upozorňoval na zajímavou skutečnost, že psychické choroby a problémy pramení z pocitu vykořeněnosti, z pocitu absence těchto blízkých předmětů a blízkého prostředí jedince. Vzniká pak podle něj jakási „odtrženost“ a jedinec se ocitá v cizím a „nepřátelském“ světě, což vede k umocnění negativních a úzkostných pocitů¹⁰⁸. Zatímco Nora vidí v místech paměti a jejich zakládání důsledek odloučení lidí s vlastní minulostí a její nahrazení historií.

Prostorové představy hrají velkou roli v kolektivní paměti. „Místo si uchovává otisk skupiny a naopak“¹⁰⁹. Prostorové změny (například ve městské čtvrti, nebo prostředí, ve kterém člověk žije), se dotýkají a ovlivňují život skupin, které zde žijí a jejich kulturu, vztahování se ke světu. Jedinec chápe sebe sama i podle předmětů,

¹⁰⁷ Hojda, Zdeněk a Jiří Pokorný. 1999. *Pomníky a zapomínky*. Praha: Paseka, 1999

¹⁰⁸ Halbwachs, Maurice. *Kolektivní paměť*. Praha: SLON, 2010, s. 185

¹⁰⁹ tamtéž, s. 188

s kterými přichází do styku, i podle míst, která ho obklopují. Se změnou těchto míst (například přestavbou městské čtvrti, kde bydlí), je spjat jedincův zármutek nad ztrátou části sebe sama, jelikož měl s místy spojeny své vzpomínky, do těchto míst otiskl kousek sebe sama. Halbwachs však tento zármutek označuje za stesk „bez účinku“. Jedinec, který přišel o svůj oblíbený kout, těžko tuto skutečnost změní. Když je ale ohrožena celá skupina (například skupina obyvatel, jejichž čtvrtí má vést dálnice, nebo bytové družstvo, jejichž dům je díky nové výstavbě určen k demolici), vede to dle Halbwachse často k odporu a protestům. Skupina se však bude vždy snažit najít svůj zaběhnutý starý řád v novém prostředí. „To, že se tyto skupiny nepřizpůsobují rychleji a že v mnohých případech vykazují strnulost až neskutečnou, je dáno tím, že kdysi dávno se vymezovaly a řídily své reakce podle dané konfigurace vnějšího prostředí, až se nakonec staly nedílnou součástí oněch zdí...“¹¹⁰. Podle Halbwachse jsou skupiny a jedinci v nich úzce spjaty s místem, přičemž skupina nese velmi nelibě, pokud dojde k pozměnění tohoto místa, nebo dokonce jeho poničení či úplného zmizení. „Ona místa nesou v sobě něco z nich samotných, po jejich zániku má tedy skupina pocit ztráty. Následujícím pocitem je podráždění až agresivita, touha po nápravě, po návratu „starého a dobrého“. Taková změna by pak mohla otřást samotnou sebeidentifikací skupiny, jejími základními pilíři. Mohla by ztratit něco ze sebe sama, její členové by se v ní mohli ztratit, mohla by být otřesena jejich víra v ni. Neexistuje tedy kolektivní paměť, která by nebyla ukotvena v prostorovém rámci“^{111 112}.

V druhé části kapitoly o paměti míst se Maurice Halbwachs svými tezemi blíží pojetí Pierra Nory: Lidé mají dle něj tendence vázat se k místům a předmětům, a to

¹¹⁰ Halbwachs, Maurice. *Kolektivní paměť*. Praha: SLON, 2010, s. 194

¹¹¹ tamtéž, s. 200

¹¹² Jak je z Halbwachsova výkladu patrné, místa paměti jsou podle něj spjata se skupinami, které jsou v těchto místech zpravidla přítomny a koncentrovány. V případě, že aplikujeme na tuto definici pomník Radeckého, skupina, která se k němu hlásí je v tomto případě zřejmě spolek Radecký. Podle Halbwachsovy teze o pocitu ztráty vyvolané změnou místa (tj. odstraněním pomníku) by bylo možné vysvětlit pocity spolku Radecký a jejich touhu a cíl navrátit pomník zpět na Malostranské náměstí. Zajímavé je, že tedy v tomto případě nemůžeme mluvit o nějaké fyzické spjatosti skupiny s místem pomníku na Malostranském náměstí, ovšem domníváme se, že Halbwachs myslel rovněž místa paměti poněkud abstraktněji, totiž nikoli jako konkrétní předmět na konkrétním místě. Nicméně pro případ spolku Radecký se nám jeví jako ještě přesnější a zajímavější pojetí chápání odstraněného pomníku Radeckého jakožto abstraktní „symbolické centrum“, jak o něm píše a jak jej definuje Miloš Havelka ve své knize *Dějiny a smysl*, o které bude pojednáno níže, pozn.

z důvodu, že jsou v nich ukryty nejen vzpomínky na jejich blízké, ale rovněž v nich vidí sebe sama. Předměty a místa pro člověka blízká, ve kterých se pohybuje a kde žije, předměty, které denně používá, mu dávají pocit a zesilují vědomí vlastní existence a její jedinečnosti. Halbwachs zmiňuje „zakladatele“ sociologie Augusta Comta, který upozorňoval na zajímavou skutečnost, že psychické choroby a problémy pramení z pocitu vykořeněnosti, z pocitu absence těchto blízkých předmětů a blízkého prostředí jedince. Vzniká pak podle něj jakási „odtrženost“ a jedinec se ocitá v cizím a „nepřátelském“ světě, což vede k umocnění negativních a úzkostných pocitů¹¹³.

Prostorové změny (například ve městské čtvrti, nebo prostředí, ve kterém člověk žije), se dotýkají a ovlivňují život skupin, které zde žijí a jejich kulturu, vztahování se ke světu. Jedinec chápe sebe sama i podle předmětů, s kterými přichází do styku, i podle míst, která ho obklopují. Pokud opět vztáhneme toto tvrzení na spolek Radecký, při přítomnosti spolku u pomníku stoupá jejich pocit skupinové sounáležitosti, je možné, že to je důvod, proč spolek řadu svých akcí organizuje v pražském lapidáriu – v bezprostřední blízkosti pomníku.

Halbwachs dále uvádí, že změna těchto míst je konkrétním jedincem nesena velmi nelibě, chápe ji jako ztrátu části sebe sama, jelikož měl s místy spojeny své vzpomínky, do těchto míst otiskl kousek sebe. Tento zármutek lze však dle něj označit za stesk „bez účinku“. Jedinec, který přišel o svůj oblíbený kout, těžko tuto skutečnost změní. Když je ale ohrožena celá skupina (například skupina obyvatel, jejichž čtvrtí má vést dálnice, nebo bytové družstvo, jejichž dům je díky nové výstavbě určen k demolici), vede to dle Halbwachse často k odporu a protestům. V tomto ohledu sice spolek Radecký není skupinou, které by odstranění pomníku změnilo domov, prostředí, ve kterém se denně pohybují, ale byl odstraněn symbol hodnot, se kterými se ztotožňují, nebo přinejmenším postava, ke které chovají sympatie pro to, co představuje. Její odstranění tedy chápou jako něco negativního a usilují o návrat „starých pořádků“. Spolek Radecký svou nespokojenost s odstraněním a touhu po navrácení pomníku koncentruje do své spolkové činnosti. Halbwachs uvádí, že po změně daného místa pociťuje příslušná skupina pocit

¹¹³ Halbwachs, Maurice. *Kolektivní paměť*. Praha: SLON, 2010, s. 185

ztráty. Následujícím pocitem je podráždění až agresivita, touha po nápravě, po návratu „starého a dobrého“. Taková změna by totiž mohla otřást samotnou sebeidentifikací skupiny, jejími základními pilíři. Mohla by ztratit něco ze sebe sama, její členové by se v ní mohli ztratit, mohla by být otřesena jejich víra v ni. To je zřejmě tedy jeden z důvodů, proč je spolek Radecký tolik aktivní a snaží se dosáhnout svého cíle, co nejdříve to bude možné.

4.2. Pierre Nora a místa paměti

Pierre Nora je zřejmě nejvíce známý jako autor rozsáhlého díla *Lieux de Mémoire*¹¹⁴, v této práci se však budeme věnovat stati *Mezi paměti a historií: problematika míst*, která pro účely této práce postačí. Celý Norův příspěvek se týká vztahu a především odcizení paměti a historie, které kdysi byly pevně spjaty a k němuž dochází v posledních letech v souvislosti mimo jiné s globalizací, zmasovněním, medializací. Vztah mezi paměti „celistvou“ a „naší“ vidí jako stále se odcizující a vzdalující fenomény. Jako jednu z hlavních příčin tohoto procesu udává celkové zrychlení života. Nora tvrdí, že místa paměti musí existovat, jelikož už neexistuje prostředí paměti.

Jakousi hlavní myšlenkovou linií textu tvoří proces rozdělení paměti a dějin. Dochází k rozdělení, paměť a dějiny už nejsou totožné. Lidé podle Nory začínají žít historií, nikoli vlastní paměti. Historii Nora chápe jako ustanovenou a jednotnou podobu dějin. S tím souvisí i místa paměti, která jsou pro téma této práce důležité, jelikož Nora místa paměti chápe jako symboly a ukázky historie, něčeho, co už není a na co by se bez odpovídajícího místa (paměti) zapomnělo: „A proto úsilí menšin bránících svou paměť, již ukrývají a žárlivě střeží ve vyhrazených místech, pouze vyjevuje pravdu o všech místech paměti. Neboť pokud by jim nebyla věnována ona pietní péče, historie by je rychle smetla“¹¹⁵. Místa paměti podle Nory vznikají ve chvíli, kdy lidé přestávají žít „svou pamětí“¹¹⁶. Tento výrok koresponduje s hlavní

¹¹⁴ Tj. Místa paměti, ovšem dílo nikdy nebylo zcela do češtiny přeloženo, proto je v textu uvedeno pod svým původním názvem ve francouzštině, pozn.

¹¹⁵ Nora, Pierre. „Mezi paměti a historií: Problematika míst.“ In: *Antologie francouzských společenských věd: Politika paměti, Cahiers du Cefres*, No. 13, 1998, s. 7-31.

¹¹⁶ a přebírají jiné, oficiální podoby, pozn.

snahou spolku Radecký – myšlenky a hodnoty monarchie jsou podle nich mrtvé, přebila je republika. A s tím se nechce spolek smířit, proto se v dnešní době snaží o navrácení pomníku. Veškeré jednání by se odehrávalo v rámci tradice, v případě, že však dojde k odcizení, oddálení od historie, nastupují pouhé její reprodukce – něco, co se v českém prostředí částečně vžilo pod pojmem folklorismus. Ukazuje též rozdíl mezi pamětí a historií, přičemž ten nejzásadnější tkví v tom, že paměť je žitá, tím pádem tvárná, podléhá v průběhu života změnám, zatímco historie je jaksi neživá (jak upozorňoval například i Jan Assmann), je to rekonstrukce minulosti¹¹⁷. Tradice, zaměřující se na materiální záležitosti historie, na výběr materiálií, které považuje za dobrou reprezentaci dané historické doby, posunuje podle Nory historii do takového bodu, který je od paměti již velmi vzdálen. K místům paměti se krátce vyjadřuje i Hroch ve svém příspěvku o paměti a historickém vědomí v kontextu národní pospolitosti. Zmiňuje zde i Pierra Noru, avšak připojuje i vlastní definici míst paměti, podobnou Norově definici. Místa paměti jsou dle Hrocha „jakési „bodové světlo“, soustředěné na jevišti dějin do jediného místa. (...) Tím se však ztrácí nejen kontext, ale také diachronní vidění světa“¹¹⁸.

Je nutno uvést, že Nora se zaměřuje především na prostředí Francie, nicméně některé jeho myšlenky jsou artikulované způsobem, který souvisí s jakýmsi všeobecným vývojem a je tak vztažitelný i na jiné země, včetně Čech. „Porozumět tomu, proč bylo toto pouto rozrušeno pod tíhou nové desakralizační vlny, by znamenalo ukázat, jak byla v krizových třicátých letech dvojice stát – národ postupně nahrazována dvojicí stát – společnost. A jak se v témže okamžiku a z týchž důvodů historie, která byla tradicí paměti – výrazně především ve Francii – proměnila ve vědu společnosti o sobě samé. Takto mohla jistě vytvářet podmínky pro detailní zkoumání určitých zvláštních pamětí, dokonce se proměnit v laboratoř mentálního ustrojení minulých věků. Ovšem tím, že se odpoutala od identifikace s

¹¹⁷ Nora, Pierre. „Mezi pamětí a historií: Problematika míst.“ In: *Antologie francouzských společenských věd: Politika paměti, Cahiers du Cefres*, No. 13, 1998, s. 7-31.

¹¹⁸ Hroch, Miroslav. „Paměť a historické vědomí v kontextu národní pospolitosti.“ In: Šustrová, Radka a Luba Hédlová (eds.). *Česká paměť – Národ, dějiny a místa paměti (Památník Lidice)*. Praha: Academia, 2014, s. 34

národem, přestala být obývána subjektem a zároveň ztratila své pedagogické poslání, jež ji předurčovalo k předávání hodnot¹¹⁹.

S vývojem společnosti, vznikem národa, se lidé začali podle Nory upínat spíše k pokroku a budoucnosti. Minulost začala být chápána jako ospravedlnění budoucnosti¹²⁰. Samotný vznik pojmu „místa paměti“ Nora vysvětluje deritualizací světa. Než totiž došlo k zaměření na budoucnost, každodenní život a jeho podobu určovala tradice. Lidé se chovali určitým způsobem, aniž by nad tím přemýšleli, dělalo se to tak „odjakživa“, měli tyto činnosti „v paměti“. „Místa paměti jsou především relikty. Extrémní forma, kde přetrvává komemorativní vědomí v historii, jež ji volá, neboť ji nezná“¹²¹. „Místa paměti jsou tím, co produkuje, ustavuje, zřizuje, buduje, vyhlašuje, lstivě a dobrovolně, společenství, které prochází proměnou a obrodou. Upřednostňuje přirozeně nové před starým, mladé před starým, budoucnost před minulostí. Muzea, archivy, hřbitovy, svátky, výročí, smlouvy, protokoly, pomníky, svatyně, spolky – to jsou svědkové naší doby, iluze věčnosti“¹²². Místa paměti se rodí a žijí ze stesku po spontánní paměti, z vědomí, že je třeba vytvářet archivy, zavádět výročí, pořádat oslavy, pronášet nekrology, notářsky ověřovat dokumenty, neboť tyto akty již nejsou přirozené¹²³.

Místa paměti existují ve společném prostoru, nejsou však téže povahy. Již nevyjadřují žádné bojovné přesvědčení ani horlivou, zanícenou účast, jsou útočišti, v nichž dosud přežívá něco ze symbolického života. Prudký přechod z paměti do historie, ze světa, kde byli naši předci, do světa nahodilého vztahu k tomu, co nás utvořilo, přechod z totemických dějin do kritické historie. Toť čas míst paměti. Již neslavíme národ, nýbrž zkoumáme jeho oslavy. (tamtéž). To, co se dnes nazývá pamětí, není tedy pamětí, nýbrž již historií. Potřeba paměti je potřebou historie.

Rozlišuje mezi dvěma typy paměti způsobené onou transformací paměti. Ta první byla bezprostřední, spjatá s instinktivním vědomím a tradicí, a paměť pozměněná svým vstupem do historie, která je „vědomá a uvážená“ Ona druhá

¹¹⁹ Nora, Pierre. „Mezi pamětí a historií: Problematika míst.“ In: *Antologie francouzských společenských věd: Politika paměti, Cahiers du Cefres*, No. 13, 1998, s. 7

¹²⁰ tamtéž.

¹²¹ Nora, Pierre. „Mezi pamětí a historií: Problematika míst.“ In: *Antologie francouzských společenských věd: Politika paměti, Cahiers du Cefres*, No. 13, 1998, s. 8

¹²² tamtéž.

¹²³ tamtéž, s. 9

paměť je především pamětí archivující. „Opírá se bezesbytku a cele o co nejpřesnější momenty stopy, o její co možná nejmateriálnější otisk, nejkonkrétnější záznam, nejviditelnější detail obrazu“¹²⁴.

„Avšak čím méně je paměť prožívána z vnitřku, tím více potřebuje vnějších podpor a hmatatelných orientačních bodů existence, která již žije pouze skrze ně. Zdůrazňuje zejména posedlost „archivem“, snahu uchovávat historii v muzeích a archivech, protože už není spjata s pamětí a není tak přítomná v každém člověku. Díky archivům dle Nory „zaniká tradiční paměť“, stále nové archivy a archivování v podstatě všeho je dle tohoto autora „nejzazším důsledkem nového vědomí, nejviditelnějším výrazem terorismu historizované paměti. Tato paměť k nám totiž přichází z vnějšku a my jsme nuceni ji interiorizovat sami v sobě, neboť již není součástí života společnosti“¹²⁵. Společenský vývoj dle Nory vyžaduje neustálé důkazy všeho – proto se tolik rozmáhají archivy a paměť a dějiny se odlučují. Hromadí se „stopy, svědectví, dokumenty, obrazy, slova, viditelné znaky toho, co bylo, jako kdyby tento stále se rozšiřující spis měl sloužit jako důkaz před nějakým tribunálem dějin“¹²⁶.

S odloučením paměti a historie a utváření historie jakousi „státní“ cestou se ihned nabízí myšlenka, že historie získala podobu, ve které mají jednotlivé události „selektivní ráz“. Je evidentní, že součástí té „známé, propagované historie“ nemohou být všechny události, které se kdy odehrály, ale jen ty, které jsou z nějakého důvodu považovány za důležité. Ty méně důležité jsou odsouzeny k zapomenutí. Ovšem stále ještě mohou existovat lidé a skupiny, pro které jsou tyto „odsouzené“ události důležité, ztotožňují se s nimi, prostřednictvím nich legalizují své postoje a názory. Pro takové jedince a skupiny je nepřípustné, aby byla daná událost zapomenuta, a snaží se, aby vešla znovu ve známost. „Místy paměti jsou pouze dvě kategorie událostí, přičemž míra jejich „velikosti“ pranic nerozhoduje. Patří sem události mnohdy nepříliš významné, které jsou sotva registrované ve chvíli, kdy se dějí, jimž ovšem budoucnost retrospektivně přisoudí velikost a

¹²⁴ tamtéž, s. 10

¹²⁵ tamtéž, s. 12

¹²⁶ Nora, Pierre. „Mezi pamětí a historií: Problematika míst.“ In: *Antologie francouzských společenských věd: Politika paměti, Cahiers du Cefres*, No. 13, 1998, s. 11

hodnotu prvopočátku, hodnotu historických zlomů. Dále pak události, při kterých se neděje nic nebo téměř nic, jimž je však záhy propůjčen symbolický význam a které jsou samy sobě – již v momentě, kdy probíhají – jakousi anticipovanou vzpomínkou na sebe sama¹²⁷. V případě spolku Radecký se tedy jedná o zajímavý úkaz, jelikož v době vztyčení pomníku symbolizoval jednotu zemí monarchie prostřednictvím oblíbeného vojevůdce a jak zmiňovali Hojda s Pokorným, jednalo se o velmi slavnostní akt. Ustanovením republiky a následným vývojem však maršál i vše, co jeho pomník symbolizoval, přestalo zapadat mezi důležité historické události, republika potřebovala zdůrazňovat jiné hrdiny a jiná místa paměti. Proto odstraněním pomníku bylo zahájeno postupné zapomenutí. Jsou výsledkem odloučení paměti a historie, jelikož kdybychom měli události, ke kterým tato místa odkazují, na myslí, nebylo by dle Nory třeba taková místa vytvářet. „Místa paměti náleží dvěma řádům – v tom tkví jejich hodnota a zároveň složitost – jsou jednoduchá i nejednoznačná, přirozená i umělá, bezprostředně se nabízející smyslové zkušenosti a přitom vycházející z abstraktní konstrukce“¹²⁸.

Nora se dál věnuje proměně paměti z psychologického hlediska – v historických vědách začala být oblíbená metoda oral history a narativu, které nahrávají lidské paměti, však její osobní podobě. Už nejde o to, co je důležité pro celek, pro „národní velké dějiny“, ale pro konkrétního jednotlivce. Důležité je převyprávět vlastními slovy a prostřednictvím vlastní zkušenosti, jak ve skutečnosti vypadala a jak se odehrála určitá historická událost. „Čím méně je paměť životem kolektivním, tím více potřebuje jednotlivce, kteří se sami stávají lidmi – paměť“¹²⁹. Tyto úvahy už se však bezprostředně netýkají tématu této práce, a proto bude vhodné na tomto místě Noru opustit a zaměřit se na poslední část podkapitoly týkající se míst paměti.

¹²⁷ tamtéž, s. 22

¹²⁸ tamtéž, s. 18

¹²⁹ Nora, Pierre. „Mezi paměti a historií: Problematika míst.“ In: *Antologie francouzských společenských věd: Politika paměti, Cahiers du Cefres*, No. 13, 1998, s. 14

4.3. Hojda a Pokorný – Pomníky a zapomínky

V souvislosti s následující kapitolou, která představuje a přibližuje spolek Radecký, byla jako poslední podkapitola míst paměti zařazena kapitola o pomníku maršála Radeckého z knihy Hojdy a Pokorného *Pomníky a zapomínky*. Dá se říci, že hlavním předmětem zájmu těchto autorů jsou zejména ty pomníky, jež během let ztratily z různých důvodů svou prestiž a jsou nyní spíš už jen smutným mementem své dřívější slávy, nebo byly zcela odstraněny. V kapitole *Rakouská sláva – pomník maršála Radeckého* se věnují podrobně podobě pomníku, okolnostem jeho vzniku i okolnostem jeho zakrytí a následného odstranění z Malostranského náměstí.

Jak autoři uvádějí, na Radeckého počest byl v roce 1858 v Praze na Malostranském náměstí odhalen pomník. Představuje Radeckého stojícího na štítu, který podpírají vojáci, přičemž každý z nich by měl představovat jednu ze zemí sdružených v Rakousko-Uherskou monarchii. Návrh na zřízení pomníku podal v roce 1849 Christian Ruben, toho času ředitel Akademie výtvarných umění¹³⁰. Hojda s Pokorným rovněž uvádí pozoruhodný fakt, že původně zamýšlené místo pro umístění pomníku byla příznačně Bílá hora¹³¹. Nakonec však bylo jako nejvhodnější místo zvoleno Malostranské náměstí¹³². Část pomníku měla být zafinancována z lidové sbírky, část ze zbylých financí vyhrazených na malířský cyklus v letohrádku Belvedere¹³³. Ke zhotovení pomníku byli vybráni sochaři Emanuel a Josef Maxové. Pomník bylo naplánováno odhalit v den 98. narozenin maršála, v listopadu 1858 a mělo se jednat o velkou slavnostní akci za přítomnosti samotného císařského páru. Radecký však zemřel v lednu téhož roku, takže oslavy se nakonec odehrály bez něj, nicméně s velkou slávou. Jak však autoři uvádí, památku Radeckého začali postupně opatrovat už jen vojenští vysloužilci; v očích veřejnosti se v souvislosti s dobovými událostmi a silícími nacionálními proudy začal Radeckého obraz měnit a jeho zásluhy pomalu upadaly v zapomnění. „Později byl Radeckého odkaz připomínán za 1. světové války, což jeho pověst v českém

¹³⁰ Hojda, Zdeněk a Jiří Pokorný. 1999. *Pomníky a zapomínky*. Praha: Paseka, 1999, s. 46

¹³¹ Hojda, Zdeněk a Jiří Pokorný. 1999. *Pomníky a zapomínky*. Praha: Paseka, 1999

¹³² Jak autoři uvádí, hlavním iniciátorem umístění pomníku na Bílé hoře byl hrabě František Thun, jenž se však zejména z politických důvodů svého původního návrhu vzdal, pozn.

¹³³ Hojda, Zdeněk a Jiří Pokorný. 1999. *Pomníky a zapomínky*. Praha: Paseka, 1999

prostředí ještě zhoršilo“. Po převratu a ustanovení Československé republiky v roce 1918 byl Radeckého pomník zakryt a poté v roce 1919 zcela odstraněn z Malostranského náměstí. Pomník byl pak umístěn do pražského lapidária, kde stojí dodnes. Hojda s Pokorným uvádí, že ještě během 2. světové války se uvažovalo o navrácení pomníku a jeho opětovné instalaci na Malostranské náměstí, k čemuž však nakonec nedošlo. O jeho navrácení se v současnosti opět začíná hovořit a jedním z největších propagátorů je právě spolek Radecký, kterému se v této práci věnujeme a jemuž je věnována následující empirická část této práce.

5. Co je spolek Radecký

Spolek Radecký, celým názvem Spolek Radecký Praha funguje od roku 1992, kdy jeho založení „odstartovala“ vědecká konference o maršálu Radeckém¹³⁴. Spolek vznikl z podnětu „amatérských historiků, studujících historii českého národa se zaměřením na období dlouhého 19. století“¹³⁵ a jeho původní název byl Radecký 1766 – 2016 o.s. Hlavním a veřejným cílem spolku je navrácení pomníku maršála Radeckého na Malostranské náměstí, ze kterého byl pomník v roce 1919 odstraněn a umístěn do pražského lapidária. Spolek pořádá řadu tematicky zaměřených akcí, slavností a výročí. Spravuje i vlastní webové stránky, které mohou čtenáři poskytnout zajímavý „informační základ“ o spolku¹³⁶. Z webu se lze dozvědět nejen informace o maršálu Radeckém, ale i o pomníku, o cílech spolku a dalších záležitostech. Stránky obsahují i seznam členů spolku a podporovatelů. Web sám o sobě je zajímavým zdrojem, neboť hned na první (hlavní) straně se nachází seznam akcí, z nichž některé spolek sám pořádá a organizuje, jiné „doporučuje“. Čtenář do té doby neznalý fungování spolku si tak může udělat obrázek, jakým způsobem se jednotliví členové schází. Asi nejdůležitější událostí v tomto ohledu je výroční schůze, pořádaná jednou za rok. Spolek se však relativně hojně účastní nejrůznějších historicky zaměřených akcí, organizuje nebo pomáhá organizovat

¹³⁴ Bárta, Jan. *Spolková ideová studie navrácení pomníku Jana Josefa Václava hraběte Radeckého z Radče na Malostranské náměstí v Praze*, [online], [cit. 4. 6. 2016], dostupné z: http://radecky.org/images/dokumenty/Ideova_studie-2015.pdf

¹³⁵ Bárta, Jan. *Spolková ideová studie navrácení pomníku Jana Josefa Václava hraběte Radeckého z Radče na Malostranské náměstí v Praze*, [online], [cit. 4. 6. 2016], dostupné z: http://radecky.org/images/dokumenty/Ideova_studie-2015.pdf

¹³⁶ viz. webové stránky spolku Radecký Praha, dostupné z: <http://radecky.org/>

besedy, přednášky či slavnosti. Na hlavní stránce webu je uveden kalendář s nejdůležitějšími akcemi, které se nějakým způsobem týkají maršála Radeckého. Hlavní cíl spolku je včetně životopisu Radeckého a návrhu odborníka, kam pomník v současnosti umístit, shrnut v tzv. ideové studii, která se rovněž nachází na webových stránkách spolku¹³⁷.

Podle ideové studie je navrácení pomníku Radeckého na Malostranské náměstí pouze dílčím cílem spolku: „Klademe si za cíl překonání předsudků o naší vlastní historii v průběhu 19. století. Snažíme se vést veřejnou debatu o faktech, dosud spíše zamlčovaných – o tehdejších svobodném rozvoji techniky, obchodu, kultury a umění, školství a s tím spojeného růstu loyálního národního uvědomění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, umožněný postupnou modernizací Rakouského císařství. Do tohoto historického rámce byl zasazen životní příběh Jana Václava hraběte Radeckého z Radče“¹³⁸. Sám spolek tedy netvrdí, že jeho jediným cílem je navrácení pomníku, ovšem veřejně jej prezentují jako hlavní a nejdůležitější cíl.

Spolek Radecký spolupracuje s dalšími institucemi a spolky, se kterými si rozumí v ideové rovině. Z těch zahraničních relativně úzce spolupracuje s rakouským Radetzky-Orden a spolkem Bundesvereinigung Kameradschaft Radetzky, který uctívá maršálovu památku a pořádá v Rakousku různé tematické akce¹³⁹. V českém prostředí patří mezi „spřátelené“ spolky například Spolek českých historiků, Spolek za starou Prahu či Společnost pro obnovu Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze. Z institucí spolek spolupracuje s Rakouským kulturním fórem v Praze, které pořádá řadu uměleckých akcí¹⁴⁰. Přestože se spolek prezentuje jako nepolitický, účastní se některých akcí pořádaných monarchistickou stranou Koruna česká. Co se týče podobné činnosti v Čechách, lze nalézt například vedle spolku o obnovu Mariánského sloupu na

¹³⁷ Bárta, Jan. *Spolková ideová studie navrácení pomníku Jana Josefa Václava hraběte Radeckého z Radče na Malostranské náměstí v Praze*. [online], [cit. 4. 6. 2016], dostupné z: http://radecky.org/images/dokumenty/Ideova_studie-2015.pdf

¹³⁸ Bárta, Jan. *Spolková ideová studie navrácení pomníku Jana Josefa Václava hraběte Radeckého z Radče na Malostranské náměstí v Praze*. [online], [cit. 4. 6. 2016], dostupné z: http://radecky.org/images/dokumenty/Ideova_studie-2015.pdf

¹³⁹ Stanovy spolku *Kamaradschaft Feldmarschall Radetzky*. [online], [cit. 4. 6. 2016], dostupné z: <http://www.bundesvereinigung-fm-radetzky.info/pdf/bv-kam-fm-radetzky-statuten24.11.09.pdf>

¹⁴⁰ Rakouské kulturní fórum. *Rakouské kulturní fórum v Praze*. [online], [cit. 4. 6. 2016], dostupné z: <http://www.rkfpraha.cz/o-nas/>

Staroměstském náměstí v Praze i velké množství lokálních menších spolků usilujících například o obnovu kostela, o postavení či obnovu určité památky¹⁴¹, takže spolek Radecký není v Čechách neobvyklým jevem.

6. Život maršála Radeckého

Vzhledem k tomu, že předmětem výzkumu je skupina sjednocená kolem postavy maršála Radeckého, považujeme za nutné uvést alespoň krátké shrnutí o maršálově životě, které poskytuje informace, na které komunikační partneři v rámci rozhovorů často odkazovali a které je tedy důležité v této práci uvést. Maršál J. V. Radecký je podle některých považován za jednoho z největších a nejslavnějších vojevůdců 19. století, přestože v Čechách nepatří mezi nejznámější postavy českých dějin a známější je zřejmě v sousedním Rakousku¹⁴². O něm například v porovnání s Rakouskem mnoho neví. Navzdory tomu, že je v Rakousku mnohem více připomínáný, Radeckého původ je český. Jan Josef Václav Antonín František Karel, hrabě Radecký z Radče se narodil 2. 11. 1766 v Třebnicích u Sedlčan¹⁴³. Už od útlého věku projevoval zájem o vojenské řemeslo, ale zpočátku byl odmítnut¹⁴⁴. V roce 1784 byl nakonec přijat a zařazen ke kyrysnickému pluku. Během své vojenské kariéry prokazoval výjimečné velitelské schopnosti a postupně se vypracoval až na nevyšší pozice. Respekt získal jako pobočník generála Laudona. V roce 1809 se stal náčelníkem generálního štábu monarchie¹⁴⁵. Bojoval i proti Napoleonovi. Údajně byl velmi uznáván mezi vojáky a pro své schopnosti se stal oblíbencem císaře. V roce 1836 byl císařem Ferdinandem V. (I.) za své zásluhy

¹⁴¹ na internetu lze nalézt velké množství podobných spolků, například Spolek na obnovu kostela sv. Barbory v Ječovicích, Spolek na obnovu zámku Tvrz Veselí nad Úhlavou a další, pozn.

¹⁴² Dá se tak usuzovat z existence Radeckého sochy ve Vídni, či spolků zasvěcených jeho památce, jako byly například výše jmenované, zatímco v Čechách se dá obecně považovat spíše za pozapomenutou historickou postavu, pozn.

¹⁴³ Bárta, Jan. *Spolková ideová studie navrácení pomníku Jana Josefa Václava hraběte Radeckého z Radče na Malostranské náměstí v Praze*, [online], [cit. 4. 6. 2016], dostupné z: http://radecky.org/images/dokumenty/Ideova_studie-2015.pdf

¹⁴⁴ Bárta, Jan. *Spolková ideová studie navrácení pomníku Jana Josefa Václava hraběte Radeckého z Radče na Malostranské náměstí v Praze*, [online], [cit. 4. 6. 2016], dostupné z: http://radecky.org/images/dokumenty/Ideova_studie-2015.pdf

¹⁴⁵ Bárta, Jan. *Spolková ideová studie navrácení pomníku Jana Josefa Václava hraběte Radeckého z Radče na Malostranské náměstí v Praze*, [online], [cit. 4. 6. 2016], dostupné z: http://radecky.org/images/dokumenty/Ideova_studie-2015.pdf

jmenován rakouským polním maršálem. Za manželku pojal hraběnku Strassoldo-Grafenberg. V revolučním roce 1848 porazil vojska italských revolucionářů a sardinského krále. Zemřel ve vysokém věku 92 let v Miláně. Na jeho počest tehdy Johann Strauss starší složil slavný Radeckého pochod. O Radeckém se někdy hovoří jako o vojevůdci pěti císařů, jelikož „sloužil věrně pěti císařům: Josefovi II., Leopoldovi II., Františkovi II., Ferdinandovi V. a Františku Josefovi I“¹⁴⁶.

Empirická část

Tato diplomová práce je teoreticko-empirická, proto se nyní dostáváme k empirické části. Ta sestává z metodologie, provedení a interpretace rozhovorů a shrnutí výsledků. Předmětem výzkumu této práce je formování historického vědomí a jeho reprodukce u členů spolku Radecký.

Spolek Radecký je vhodný k výzkumu proto, že je to organizace, která má více méně stálý počet členů, není politicky angažovaný a již několik let usiluje o jasně stanovený cíl, tedy o navrácení pomníku na Malostranské náměstí. I když je navrácení jeho důležitým cílem, je zjevné, že nejde pouze o snahu navrátit pomník z jakýchsi „estetických“ důvodů, nebo čistě z lásky k Radeckému. Radecký a jeho pomník v tomto případě pouze reprezentují a představují jistý soubor hodnot a idejí, se kterým se tato „sociální skupina“ ztotožňuje a který chce prosadit, nebo na něj alespoň upozornit. Je to v souladu s některými autory, o kterých bylo referováno v teoretické části, připomíná to například myšlenky Pierra Nory, Maurice Halbwachse nebo Jana Assmanna.

Metodologie

Cílem výzkumu mělo být zmapování a pochopení, jakým způsobem dochází k formování a reprodukci historického vědomí členů spolku Radecký. Vzhledem k

¹⁴⁶ Bárta, Jan. *Spolková ideová studie navrácení pomníku Jana Josefa Václava hraběte Radeckého z Radče na Malostranské náměstí v Praze*, [online], [cit. 4. 6. 2016], dostupné z: http://radecky.org/images/dokumenty/Ideova_studie-2015.pdf

tématu této práce a cílům, které si klade, byla zvolena kvalitativní metoda výzkumu, přičemž kvalitativní výzkum je chápán jako jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace¹⁴⁷. Kvalitativní metoda byla zvolena, jelikož se zaměřuje na to, jak jednotlivci a skupiny nahlízejí, chápou a interpretují svět. Cílem kvalitativní metodologie je proniknout k významům, které samotní komunikační partneři přikládají skutečnosti, ve které jsou situováni, porozumět jejich vidění sociální reality, a odhalit procesy, kterými konstruují tuto realitu a zároveň svou vlastní identitu¹⁴⁸. Z tohoto hlediska je kvalitativní metoda vhodná pro zkoumání historického vědomí, jeho vznik a reprodukci.

Kvalitativní metodologie nabízí různé přístupy k analýze dat. Z nich byla vybrána metoda polostrukturovaných rozhovorů. Rozhovor je pravděpodobně nejlepším nástrojem, jak uchopit systémy reprezentací, hodnot a norem vlastní určitému individu¹⁴⁹. Umožňuje proniknout do hloubky a odhalit významy vytvářené a sdílené danými subjekty. Za tímto účelem je v kvalitativním výzkumu využíván polostandardizovaný či nestandardizovaný rozhovor, který umožňuje volnou interakci mezi výzkumníkem a respondentem. Polostrukturovaný rozhovor byl pro účely tohoto výzkumu zvolen proto, že sleduje předem stanovený určitý okruh témat, čímž pomáhá směřovat rozhovor jistým směrem, zároveň však ponechává dostatečný prostor pro vyjádření komunikačních partnerů. V rámci výzkumu bylo provedeno 13 polostrukturovaných rozhovorů s členy spolku Radecký. Výběr vzorku byl záměrný a byl proveden pomocí „metody sněhové koule“¹⁵⁰, to znamená, že na základě doporučení původního informátora, byli oslovení další komunikační partneři¹⁵¹. Podle seznamu členů na webových stránkách spolku jsou muži ve většině, a tak není překvapivé, že mezi komunikačními partnery bylo jedenáct mužů a dvě ženy. Ženy se však angažují ve

¹⁴⁷ Strauss, Anselm L a Juliet, M. Corbin. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Boskovice: Albert, 1999, s. 10.

¹⁴⁸ Dudová, Radka. „Kvalitativní metodologie sociologického výzkumu: konstruktivistická grounded theory a „rozumějící rozhovor“.“ In: moodle.fhs.cuni.cz [online]. [cit. 2015-02-08]. Dostupné z: <http://moodle.fhs.cuni.cz/course/view.php?id=797>

¹⁴⁹ Albarelo, Luc. *Pratiques et méthodes de recherche en sciences sociales*. Paris: A. Colin, 1995. S. 72. Coursus.

¹⁵⁰ tzv. snowballing, pozn.

¹⁵¹ např. Disman, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, Praha: Karolinum, 2002

spolku také, přestože spíše v menšině. Věkový průměr členů, s kterými byly provedeny rozhovory, byl spíše vyšší, zhruba 60 let. Vedle provádění rozhovorů byly sledovány i webové stránky spolku a bylo rovněž provedeno i jakési „zúčastněné pozorování“ členů spolku na třech akcích, které byly pořádány ať již samotným spolkem, nebo spolky sprátenými v období mezi březnem – červnem 2016. Konkrétně se jednalo o výročí Karla I. na zámku v Brandýse nad Labem, přednášku o Ferdinandovi I. Dobrotivém a veřejnou debatu o navrácení pomníku Radeckého na Malostranské náměstí, na kterém vystoupil český historik Jiří Rak. Metodologickou oporu, na základě které byla data interpretována, zajišťovaly teze již zmíněných autorů představených v teoretické části, zejména však teze Maurice Halbwachse, Miroslava Hrocha, Pierra Nory, Jiřího Šubrt a Štěpánky Pfeiferové. Získaná data byla interpretována z hlediska Halbwachsových sociálních skupin, Norovy a Halbwachsovy paměti míst, Hrochovy faktory¹⁵², jež utváří historické vědomí. Výsledky výzkumu týkající se výuky dějepisu v Čechách byly komparovány se závěry výzkumu, který provedl Šubrt a Pfeiferová.

Hlavní výzkumná otázka zněla, jaké jsou způsoby, jež formují historické vědomí členů spolku Radecký. Kromě toho jsme se snažili odpovědět na otázku, jaké jsou způsoby reprodukce historického vědomí členů v rámci spolku Radecký. Otázky tedy byly jasně vymezeny, zároveň poskytovaly dostatečný prostor k vyjádření jednotlivých komunikačních partnerů. V rámci rozhovoru byly pokládány otázky zjišťující, jak sami členové artikuluji cíle spolku, proč usilují o to, aby byl pomník vrácen, co je vedlo ke členství ve spolku, co je ovlivnilo v jejich názorech, v neposlední řadě byly též zjišťovány názory na český národ a jeho prezentaci, na národní identitu a její definici¹⁵³.

¹⁵² sám Hroch je nazývá „body“ a byla jim věnována pozornost v teoretické části, pozn.

¹⁵³ v jakési „neformální“ části rozhovoru byla zjišťována i příslušnost nebo sympatie ke Koruně české, monarchistické straně Čech, pozn.

Výsledky interpretace dat

Na rozhovorech, respektive na výrocích jednotlivých komunikačních partnerů bylo nejzajímavější, že bylo možné se relativně často setkat s naprosto stejnými výroky či doslovnými slovními formulacemi. To by mohlo podporovat přesvědčení, že historické vědomí je v rámci spolku nějakým způsobem formulováno a podporováno určitými vlivy a názorovými „proudy“, které se v něm objevují. To znamená, že se lze na základě stejných formulací u stejných témat domnívat, že komunikační partneři spolu o těchto věcech ve spolku mluví, vzájemně se ovlivňují, jednotlivé názory přebírají za své a pak je tak prezentují. Tato úvaha by tedy je v souladu s tezemi Maurice Halbwachse, podle něhož je při formování kulturní přináležitosti a s ní souvisejícího historického vědomí či národní identity nejdůležitější právě skupina (sociální skupina), ve které se jedinec nachází. Ta jej ovlivňuje a tyto názory formuje. To, jakým způsobem spolek funguje, bylo zkoumáno a zařazeno jako jedno z vedlejších, leč přesto důležitých témat, která napomáhají pochopit výsledky výzkumu.

Vzhledem k tomu, že se jedná o kvalitativní výzkum, jehož úkolem a cílem by mělo být skutečné porozumění zkoumanému fenoménu spíše než testování předem vytvořených hypotéz, domníváme se, že je nutné ukázat a představit spolek v jisté šíři a celistvosti a teprve poté zodpovědět výzkumnou otázku. Tedy předtím, než bude zodpovězena hlavní výzkumná otázka, uvést i další důležitá témata, jež během rozhovorů s komunikačními partnery „vypluly na povrch“ a která do jisté míry osvětlují a vysvětlují stanoviska komunikačních partnerů v dané tematice, rozšiřují základnu dat, na základě kterých dochází k interpretaci výsledků a pomáhají tak i čtenáři lépe pochopit výsledky výzkumu. Při provádění rozhovorů a jejich pozdější analýze tedy byla směřována pozornost na následující témata: 1. postoje členů spolku k Rakousku-Uhersku, 2. postoj členů k Radeckému a jeho pomníku, 3. reflexe cílů spolku, 4. fungování spolku, 5. motivace členů, 6. formování historického vědomí členů a 7. formování historického vědomí a podvědomí v rámci spolku.

Z důvodu zachování přehlednosti empirické části je interpretace dat z hlediska počtu stran kratší a stručnější. Jsou vybrány a uvedeny jen ty výroky komunikačních partnerů, které shrnují a reprezentují data, která jsou v konkrétní části interpretována.

1. Názor na Rakousko

Členové spolku Radecký mají k Rakousku-Uhesku většinou velice pozitivní vztah. V názorech na Rakousko-Uhersko, jeho rozpad a utvoření Československa v roce 1918 panovala první zajímavá (a nikoli poslední) shoda názorů mezi členy spolku. Většina komunikačních partnerů považuje rozpad monarchie za zásadní omyl v českých dějinách, který měl dalekosáhlé následky „celoevropského významu“. Jako příklad můžeme uvést výroky následujících komunikačních partnerů:

(1) *„Rakousko mělo svoje místo v evropském kontextu dějin. Bylo protiváhou proti sílícímu Prusku, proti imperialistickým choutkám už tehdejšího Ruska, v závorkách Francie, částečně Anglie, takže jeho rozbití byl naprostý nesmysl“.*

(5) *„Rakousko bylo v Evropě důležitý. Tvořilo nárazník mezi německou a ruskou rozpínavostí, a když se to rozpadlo, tak to přestalo fungovat. Žádný žalář národů, to je blbost“.*

Někteří komunikační partneři se snažili model Habsburské monarchie aplikovat na současnou evropskou situaci, přičemž se častokrát objevovalo přirovnání k Evropské unii:

(4) *„Myslím, že bychom se neměli bránit tomu, být Evropa. Když bylo Rakousko Uhersko, tak tam každej měl něco a za Svaté říše římské, tam byla spousta markrabat, velmožů, správců území, každý si dělal to svý a měli jednoho císaře, což byl spíš titul prestižní, než aby to něco znamenalo. To je jako teď Evropská unie, takže bych proti ní nebyla“.*

Přirovnání Rakouska Uherska k Evropské unii se objevilo i u dalšího komunikačního partnera:

(6) „Republika se od svého založení změnila na třetinu svého původního dosahu, už to není ta republika. Je to takovej zmetek zmítanej tak podivně...nevím no. Tisíc let jsme součástí většího celku, díkybohu za Evropskou unii“.

Poslední věta tohoto komunikačního partnera je jaksí typická pro ty, kteří hovořili v podobném duchu a přirovnávali Evropskou unii, popř. střední Evropu k době a rozloze Habsburské monarchie. Hlavním argumentem těchto komunikačních partnerů bylo (jak je mimo jiné vidět i u výše citovaného komunikačního partnera), že republika nemá v českých dějinách tradici, že Češi byli vždy součástí většího celku a sami jsou příliš zranitelní. Tito komunikační partneři dávali přednost velkému územnímu celku, kde by Češi měli jen omezené pravomoci před samostatným českým státem. U některých komunikačních partnerů se ukazovala tendence líčit Rakousko-Uhersko a dobu Habsburské monarchie jako dobu velkého rozvoje ve všech směrech, dobu fungování úřadů a chodu celé monarchie díky dodržování pravidel. Republika pak pro tyto partnery představuje opak – úpadek, chaos, nefunkčnost. Pro některé komunikační partnery byla republika jakýmsi obětním beránkem, který je zodpovědný za všechny neúspěchy a traumata, které český národ od roku 1918 utrpěl¹⁵⁴.

2. Radecký

Druhá shoda panovala v představách o maršálu Radeckém¹⁵⁵. Komunikační partneři uváděli v souvislosti s maršálem jeho neznámost v rámci veřejného

¹⁵⁴ Uvádění chybějící tradice, pocit slabého státu byl u komunikačních partnerů zajímavým jevem a dal by se specifikovat jako podceňování vlastního českého národa a jistý projev staromilectví, za který je spolek kritizován ze strany „veřejného diskurzu“ – novinářů, spisovatelů i běžných lidí, kteří se ke spolku vyjadřují. Jak bylo uvedeno výše v podkapitole o spolku Radecký, správce webových stránek spolku tyto příspěvky a kritiky umisťuje na web do speciální rubriky spolu s odpověďmi ze strany spolku. Výroky výše zmíněných komunikačních partnerů by tak mohly podporovat oprávněnost nařčení ze staromilectví, nicméně je třeba podotknout, že podobné výroky se objevovaly jen u několika jedinců - většina komunikačních partnerů směr svého vyprávění orientovala jiným směrem, přestože někteří uvedli nespokojenost se současnou velikostí a podobou České republiky, pozn.

¹⁵⁵ Později budou uvedeny jednotlivé kategorie (skupiny) členů spolku, do kterých byli zařazeni podle svých názorů a určitého postavení v rámci spolku. Charakteristiky jednotlivých skupin obsahují i jejich názor na Radeckého, nicméně spíše v „ideové“ rovině. Výroky komunikačních partnerů uvedené v této podkapitole jsou ty výroky, které komunikační partneři uváděli ihned, bezprostředně při otázce na Radeckého. Později během rozhovoru se občas ukázalo, že tato první reakce není zcela v souladu s celkovým vyzněním a názory daného komunikačního partnera. Tudiž se lze domnívat, že v této podkapitole uvedené názory jsou výsledkem jakési skupinové cirkulace názoru na Radeckého, výsledkem cirkulace určitého proudu, který může utvářet v rámci spolku historické vědomí, které je v rámci spolku vytvářeno, a proto jsou zde tyto názory uvedeny – protože vypovídají něco o utváření názorů v rámci spolku, pozn.

diskurzu, popřípadě nelichotivý obraz, který byl v českém prostředí podle jejich názoru v minulosti vytvořen. Členové spolku Radecký vnímají „objekt svého zájmu“ především jako Čecha, hrdinu, vojevůdce:

(9) *„Radeckýho nám závidí celej svět. O jeho zásluhách není potřeba dlouze mluvit. On neříkal, že je Čech, on říkal, že je Rakušan, protože to byla naše vlast, těch tři sta let. Nedávno jsem se ptal několika Němců: „Co vám říká Radecký?“ „No radecký marš, to byl nějakej...já nevím. Má sochu, vojenskou, tak asi voják“. Alespoň to vám řeknou. Když se zeptáte průměrnýho Čecha – vůbec nevědí. Ti vzdělanější vědí, že byl Radeckého pochod a že to byl „Italobijec“ a tak dále. Katastrofa“.*

Při zmínce o jisté kontroverznosti nebo kontroverzní pověsti maršála v souvislosti s jeho činností v Itálii v roce 1859 argumentovali podle očekávání často emotivně, přičemž poukazovali na spolupráci spolku s italskými badateli, kteří v současnosti připravují publikaci o Radeckém, jejíž součástí je již revidovaný názor na vojevůdce. Odstranění pomníku považují členové spolku za politickou machinaci, ve které sloužilo údajné pohoršení Italů nad pomníkem pouze jako zástěrka a vymyšlená výmluva pro to, aby byl pomník odstraněn¹⁵⁶.

(7) *„Byl to samozřejmě rakouský generál a posléze maršál. Říkáte Italobijec, můžu vám předhodit pana doktora Zaczala, který to líčí tak, že Radecký osobně zabil 4000 Italů, on je má spočítaný. Ale pak čtete italský autory a zjišťujete, že je to jinak. Opakuje se tady stále nepravda, že si to zakrytí pomníku vymohli Italové. Ale já mám důkazy, že velvyslanectví italského království tehdy v našem tisku dementovalo, že to není pravda. Takže půlka se řekne, druhá se nedopoví“.*

(12) *„Co se týče italské nenávisti k Radeckému, v Miláně v centru města je Kavárna Radecký. Ukazuje se tam dodnes hotel, kde bydlel a má památní desku na domě, kde měl velitelství. Takže to je ta nenávist ze strany Italů. Prostě to není pravda“.*

¹⁵⁶ Pokud na tomto místě připomeneme publikaci *Pomníky a zapomínky* od Hojdy a Pokorného (1998), autoři zde uvádějí i okolnosti odstranění pomníku, které proběhlo v relativní tichosti. Nicméně jistě by bylo zajímavé srovnat tehdejší vyrozumění v tisku o odstranění pomníku se současnými výroky členů spolku Radecký. Pro takovouto komparaci tato diplomová práce již neposkytuje dostatek prostoru, nicméně komparace dobového tisku se současnou reflexí odstranění pomníku členy spolku se jeví jako zajímavá možnost dalšího zkoumání této problematiky, pozn.

Lidé s opačným názorem na Radeckého jsou chápáni členy spolku negativně, jako nevzdělanci či osoby, které záměrně překrucují dějiny. V podobném duchu hovoří i následující komunikační partnerka:

(6) *„Já si myslím, že ten Radecký opravdu mezi ty velké syny našeho národa patří. Měla jsem čas slyšet ty odpůrce, kteří se většinou vyznačovali naprostou neznalostí historie a záměrným zkreslováním dějin“.*

Sami členové spolku Radeckého činnost v Itálii často omlouvají tím, že plnil rozkazy a že jednal v souladu s poměry tehdejší doby. Jiní popírají, že by Radecký udělal v Itálii cokoli negativního. Jeho činnost naopak považují za pomoc Italům. Následující ukázky výroků komunikačních partnerů zachycují obě tato stanoviska:

(12) *To, že působil v té době v Itálii, aby udržel monarchii, to patřilo k tehdejší době“.*

(13) *Když Radecký ležel před Turínem, přišli za ním sami Italové a prosili ho, aby tam udělal pořádek“.*

Už jen vzhledem k zaměření a cílům spolku se dá očekávat, že názor na Radeckého bude mezi jeho členy do jisté míry idealizovaný, což se během rozhovorů s komunikačními partnery potvrdilo, přestože se nejednalo o překvapivý úkaz. Zajímavější byla však proměnlivá míra idealizace této postavy, která vypovídá o tom, že z názorového hlediska není spolek Radecký zcela homogenní těleso, jak by se na první pohled mohlo zdát.

3. Reflexe cílů spolku

Spolek Radecký považuje sám sebe za skupinu, která není lhostejná k vlastním dějinám. Chtějí se dostat svou snahou o obnovení pomníku do obecného povědomí, čehož se pokouší dosahovat přítomností na besedách a přednáškách o tematice Rakouska nebo Radeckého, dále se veřejně snaží propagovat i tzv. ideovou studii, která obsahuje cíle spolku, dějiny spolku, povídání o Rakousku i zcela konkrétní plán, kam nově pomník umístit. Spolek Radecký se prezentuje zejména přes tuto studii, kterou dává například na besedách kolovat a cituje z ní. Jedná se totiž zřejmě o dlouhodobou práci, která vyžadovala i oslovení architektů a jiných odborníků a tudíž se lze domnívat, že je na ni spolek patřičně hrdý a také může doufat, že přes

tento dokument zaujmou potenciální nové členy, což může být důvod, proč jeho reprezentanti tak „rádi“ s touto studií seznamují širší veřejnost přítomnou na již zmíněných besedách.

Během rozhovorů s komunikačními partnery nebylo možné nezaznamenat místy silnou podobnost, ne-li stejnost argumentů a stanovisek k rozličným tématům. Zároveň se tyto argumenty a postoje neshodovaly u všech komunikačních partnerů, ale vždy u několika. Na základě tohoto jevu se dalo postupně vysledovat zajímavé „složení“ členů spolku, které by se dalo rozdělit do čtyř skupin, přičemž každá ze skupin čítala několik členů s velmi podobnými nebo stejnými názory. Tyto skupiny ve spolku koexistují a vzájemně se ovlivňují. Bylo to tedy zajímavé zjištění v souvislosti s tím, že spolek Radecký se snaží hovořit jednotně, uceleně, „jako jeden muž“. To se například ukazovalo u otázky, co je cílem spolku Radecký. Naprosto všichni komunikační partneři uvedli nejprve cíl, vrátit pomník maršála Radeckého na Malostranské náměstí. Tento cíl lze na základě jeho jasně artikulovaného zveřejnění na webových stránkách spolku, v ideové studii i jiných zdrojích (například člancích a odpovědích, které spolek zasílá svým korespondentům) označit za cíl hlavní. Tento cíl veřejně spolek prosazuje. Vedle tohoto „hlavního“ cíle však jednotliví komunikační partneři uváděli i další cíle, které se lišily v rámci celku, ale nikoli v rámci menších skupin, které bylo možné ve spolku vyzorovat. Různá byla taktéž motivace k uskutečnění navrácení pomníku na náměstí. Nejen na základě analýzy odpovědí na tuto otázku pak došlo v této práci k vyformování čtyř skupin, které dohromady tvoří spolek Radecký a vypovídají o vnitřní struktuře spolku.

Odlišné motivace k navrácení pomníku byly jednou z pomůcek, kterými bylo možné jednotlivé skupiny uvnitř spolku odlišit. Jednalo se o umělecké/estetické důvody navrácení pomníku, osobní důvody, monarchistické důvody, mravní důvody, vlastenecké důvody¹⁵⁷. Mezi dalšími cíli uváděli komunikační partneři

¹⁵⁷ Nabízela by se myšlenka, že u členů spolku Radecký je monarchistická motivace a vlastenecká totéž, protože se jedná z většiny o monarchisty, nicméně jedná se o odlišné motivace. Členové spolku, kteří by se dali označit jako monarchisté se mezi komunikačními partnery objevovali a vydali za jednu „skupinu“, nicméně vlastenecké motivace uváděli komunikační partneři, kteří nebyli příznivci monarchismu. Monarchisté se zcela ztotožňují s dobou Rakouska-Uherska a „český element“ chápou spíše jako rušivý, zatímco Vlastenci se považují za Čechy a Radeckého považují za významnou postavu českých dějin, přičemž od navrácení na náměstí si slibují zlepšení české národní identity, zvýšení české národní hrdosti, pozn.

zvýšení kulturního povědomí u českého národa, jistou rehabilitaci postavy Radeckého a připomínání jeho památky.

4. Fungování spolku

Spolek Radecký se neseťkává nijak pravidelně. Pouze jednou za rok je zorganizována výroční schůze, na které se řeší příspěvky, odpovědi novinářům nebo jiným, kteří napsali spolku dopis, nebo se o nich někde vyjádřili. Spolek se jinak schází na přednáškách a slavnostech, které buď sám organizuje, nebo je organizuje nějaký jiný, spřátelený spolek. Vzhledem k tomu, že k situaci, kdy se někdo „zvenčí“ ke spolku vyjádří, nebo jej pozve do diskuse, dochází častěji než jednou za rok a k tomu, že někteří členové spolku jsou i členy dalších spolků a různých klubů, je na místě se domnívat, že všichni členové spolku nejsou stejnou měrou aktivní. Snaha porozumět motivacím členů a jejich roli ve spolku vedlo k postupnému rozlišení čtyř různých skupin fungujících v rámci spolku, které byly popsány jako Lídři, Romantici, Historici a Monarchisté. Každá skupina je specifická; všechny jsou sdružené kolem společného úsilí, ale motivace příslušníků jednotlivých skupin jsou trochu odlišné, stejně jako jejich názory na Radeckého či na to, co je náplní a cílem spolku. Dá se říci, že skupiny kopírují „klasické“ složení členů spolku – existuje zde jakési jádro, které spolek řídí, běžní členové, v tomto případě by se mezi ně dali řadit Romantici a Historici i členové díky svým postojům jaksi „okrajoví“, v případě spolku Radecký se jedná o Monarchisty. Na následujících stránkách budou blíže představeny jednotlivé skupiny, které dohromady tvoří spolek Radecký.

4.1. Lídři

Tato skupina tvoří jakési ideologické jádro spolku. Jedná se o vedoucí osobnosti, které nejvíce spolupracují s ideovou vzdělanou elitou, ke které spolek vzhlíží, jako je například již zmíněný historik Jiří Rak, jehož příklady a slovní formulace členové s oblibou používali v rozhovorech. Tato elita je ve spolku naprosto nejaktivnější: spolupracuje s jinými spolky, zařizuje slavnosti a výročí,

objevuje se téměř na každé besedě nebo přednášce týkající se Radeckého. Lídři mají historický přehled, často mají zaměstnání spojené s historií a jsou do své práce a „služby“ spolku zcela ponořeni. Rádi dokládají konkrétní příklady v dějinách, čímž dávají na obdiv svůj historický přehled, přestože většina komunikačních partnerů spadajících do Lídřů chápe Radeckého jen velmi jednostranně, byť jsou si toho někteří vědomi. Rozhovory s těmito komunikačními partnery trvaly nejdéle, bylo možné setkat se během vyprávění s ich-formou, zatímco u ostatních členů spolku převládal spíše plurál a formulace typu „my si myslíme, my chceme“. To by mohlo vést k interpretaci, že Lídři jsou si vědomi svého výsadního postavení a takto se i prezentují v rámci spolku mezi ostatními členy. Jejich argumenty jsou zpravidla podpořeny teoretickou základnou a jsou dobře strukturované, zatímco ostatní komunikační partneři mají výroky podobné, nicméně zkreslující. Ubývá u nich konkrétních příkladů a jasných argumentů a přibývá emocionálně zbarveného vyprávění. To by mohlo znamenat, že Lídři jsou zvyklí reprezentovat spolek, hovořit o něm a v rámci toho opakovat cíle a zájmy spolku spolu s vysvětlením vlastních motivací. Poskytují a produkují tak v rámci spolku jistý proud historického vědomí, který ostatní členové přejímají a ztotožňují se s ním.

Lídři chápou Radeckého výlučně jako symbol. Jako postavu symbolizující hodnoty a jistý druh smýšlení za doby Rakouska-Uherska. Tyto hodnoty jim v dnešní době chybí a rádi by je navrátili mezi hodnoty uznávané a respektované¹⁵⁸. U většiny těchto komunikačních partnerů dochází k jistému idealizování Radeckého a zejména doby Rakouska-Uherska¹⁵⁹. Lídři mají přehled o kritice a odlišných názorech, stejně tak mají na tyto kritické hlasy jasnou odpověď a rádi na toto téma argumentují. Radecký byl mezi Lídry zvolen naprosto záměrně a promyšleně. Ukázkovým shrnutím pohledu Lídřů na Radeckého jsou následující dva výroky komunikačních partnerů:

(5) *„Já v Radeckém vidím materializovaný postoj, že naše dějiny byly v 19. století spjaté s Rakouskem a že to bylo období velkého rozvoje a my jsme v něm žili.*

¹⁵⁸ komunikační partneři mezi těmito hodnotami uváděli především úctu k autoritám, pravidlům a hierarchii, pozn.

¹⁵⁹ v některých případech to i komunikační partneři přiznávali a byli si toho vědomi, pozn.

To se nedá vymazat a při úvahách, jak tuhle skutečnost materializovat, se nabízel ten Radecký“.

(11) „Zalíbilo se mi, že na jedné soše a jednom pomníku můžu vlastně prezentovat celou tu věc, o které tady mluvíme. Radecký se k tomu hodí, protože nebyl panovník, ale nebyla to žádná nula. Byla to postava, byť nevládnoucí, která byla českého původu, tedy Čech, ale i Rakušan. Navíc byl úspěšný voják a měl pomník, který byl nesmyslně odstraněn, takže se to úplně nabízí.“

Lídrům tedy o Radeckého jako osobnost úplně nejde – hlavním hnacím motorem činnosti Lídrů je zidealizovaná vidina Rakouska-Uherska, jehož některé hodnoty se snaží opět připomenout, prosadit a dostat mezi veřejnost. Radecký je historickou osobností, skrze niž se domnívají, že lze tento pohled a hodnoty nejsnáze propagovat.

4.2. Romantici

Do této skupiny spadají ti členové spolku, pro něž je nejdůležitější estetická funkce pomníku a hezčí podoba Malostranského náměstí a z těchto důvodů se snaží o jeho navrácení. Několik Romantiků je i členy jiných sdružení a spolků, například Spolku českých historiků, či Spolku za Starou Prahu, která mimo jiné organizuje tematické exkurze a přednášky. U výroků těchto komunikačních partnerů převládalo emocionální zabarvení a lítost nad tím, že je v českých dějinách Radecký podle jejich názoru pozapomenutou postavou. V jejich výrocih se často objevují formulace jako „vždy se to tak dělalo, je to tradice“ atp.

(12) „Součástí každého národa byly odjakživa pomníky, vlajky, prapory, sochy. Proč se teď za ně stydět? Měli bychom je vystavovat, protože jednou je to kus naší historie a měli bychom se k ní hlásit a ne dělat, že se to nestalo“.

Radecký je v očích Romantiků zidealizován a cítí k němu sympatie jakožto k významné postavě českých dějin. Poukazují však zejména na kunzhistorickou hodnotu pomníku. Pomník jako symbol do jisté míry vnímají, ale dá se říci, že jej chápou především jako umělecké dílo, které by rádi vrátili na Malostranské náměstí

a pozvedli tak jeho podobu. V tomto duchu hovoří následující komunikační partneři:

(13) *„Jeho pomník je nádherný, umělecké dílo, jaké u nás nemá obdoby. Takže chceme, aby se pomník vrátil na Malostranské náměstí, kam patří. Ta současná podoba náměstí je o něj ochuzena a je to velká škoda“.*

(8) *„Pomník je velmi krásný a výjimečný svou uměleckou hodnotou, jelikož je jedinečný svou koncepcí. Je to jedinečná podoba, která chybí u všech těch generálů a vojevůdců na koni, jak je to u toho pomníku vídeňského“.*

(2) *„Ten památník je unikátní dílo. Dílo bratří Maxů, to je něco, co nemá obdoby jinde – ať už kompozičně, nebo zpracováním. Je to nesmírně krásná záležitost“.*

Romantici rovněž rádi poukazují na sousední Rakousko, kde lze nalézt více připomínek Radeckého a chápou jako křivdu jeho nedostatečnou reprezentaci u nás, jelikož Radeckého považují za českého vojevůdce. Někteří komunikační partneři spadající do této skupiny rovněž poukazují se slovy obdivu na Francii, jelikož podle jejich názoru jsou Francouzi smíření se svou minulostí a nestydí se za své pomníky. Podobně například hovoří následující komunikační partnerka:

(8) *„Já jezdím často do Francie a obdivuji u nich úctu k vlastní historii. To, jak jsou hrdí na to, že ji chápou jako celek. Rovněž tíhnou k romantickému vykreslení minulosti a tradici“.*

Romantici jsou nejméně „militantní“ skupinou. Její členové obecně mají rádi památky a snaží se prosadit navrácení pomníku Radeckého na Malostranské náměstí. Na základě rozhovorů s nimi se však lze domnívat, že pokud by došlo k dosažení tohoto cíle, chápali by Romantici záležitost za uzavřenou a v dalším prosazování hodnot symbolizovaných pomníkem Radecký by se zřejmě příliš neangažovali. Soustředí se ze všech skupin nejvíc na návrat pomníku jako hlavní cíl bez přílišných „vedlejších úmyslů“.

4.3. Historici

Příslušníci této skupiny patří spolu s Romantiky mezi umírněnější a spíše „středový“ proud členů ve spolku. Vzhlíží do jisté míry k Lídrům a přejímají jejich názory, ale zároveň si „správností“ těchto názorů nejsou zdaleka tak jistí, jako samotní Lídři. Hlavní motivací k jejich činnosti je vedle navrácení pomníku revidování českých dějin. V tomto ohledu lze v rámci Historiků odlišit dvě podskupiny:

a) První podskupina

První podskupina usiluje především o revidování osobnosti Radeckého, přičemž jeho postavu idealizují podobně jako Lídři. Jsou přesvědčeni, že Radecký a jeho zásluhy jsou zcela záměrně v českých dějinách zamlčovány a překrucovány. Prostřednictvím navrácení pomníku se snaží napravit jeho pozici v současném pohledu na české dějiny. Tato podskupina do jisté míry chápe Radeckého jako symbol monarchie a rakouských hodnot, ale spíše než o prosazení a navrácení těchto hodnot usilují (zřejmě ze sympatií k němu) o „očistění“ Radeckého pověsti:

(3) „Myslím, že Radecký je zcela vědomě utlačovaná figura. A to je to, co já českému národu vytýkám jako celku. To je neuvěřitelná neschopnost přijmout někoho takového, jaký je. Jakmile začne někdo vyčnívat, buď ho budeme milovat, nebo mu usekneme hlavu“.

(5) „Vedle obnovení Radeckého pomníku je snaha očistit tu jeho postavu od balastu a nesmyslů, které se kolem něj neustále lepí a nalepují“.

(1) „Je třeba revidovat Radeckého v českých dějinách. Samozřejmě chceme vrátit pomník na náměstí, ale tím to nekončí. To, že bude kus bronzu na Malostranském náměstí, ještě nemění národní povědomí“.

U této podskupiny se nejsilněji projevovala nechuť k husitství a Janu Žižkovi z Trocnova. Nabízí se vysvětlení, že Žižka je českým vojevůdcem, stejně jako podle členů spolku Radecký. Příslušníci této podskupiny považují za nespravedlivé, že o husitství a Žižkovi se vyučuje relativně hodně a zřejmě není Čech, který by neznal Žižkovo jméno, a naopak Radecký zůstává (podle jejich slov) pozapomenutou a

záměrně ostrakizovanou postavou českých dějin a je třeba povědomí o něm znovu rozdmýchat:

(1) „V každém městě, v každé vesničce má Žižka náměstí nebo alespoň ulici. A Radecký? O něm nikdo neví“.

(11): „Jan Žižka z Trocnova byl v našich dějinách veleben, i když podle mého názoru to byl masový vrah, naprosto srovnatelný s dnešními bojovníky Islámského státu“.

(11): Já Radeckého vnímám jako úspěšného vojevůdce, který byl na rozdíl od Žižky loajální ke své zemi, k císaři a který v rámci obrany vlastní země dobře uplatňoval vojenskou strategii“.

b) Druhá podskupina

Druhá podskupina Radeckého idealizuje naopak nejméně ze všech skupin. Důvodem může být to, že podobně jako Lídrům jim nejde pouze o Radeckého jako osobnost, ale spíše o všechny osobnosti, které byly z jejich pohledu z českých dějin z nějakého důvodu ostrakizovány.

Komunikační partneři spadající do této skupiny používají Radeckého pouze jako příklad „ostrakizace“ určité historické postavy z „veřejného diskurzu“. Nedochozí u nich k „posedlosti“ Radeckým, nechovají k němu takové sympatie jako ostatní komunikační partneři, tudíž jako jediní komunikační partneři uvádějí, že ne všechno, co udělal, bylo správné:

(7) „O tom, co dobrého nebo špatného maršál udělal, bychom mohli vést polemiku. Udělal věci, které dnes mohou někteří chápat jako negativní. Ale nebyla to žádná temná postava jako Stalin, Lenin nebo Hitler. Měl velké zásluhy v říši, kde se narodil a kde žil a byl loajální ke svému panovníkovi.“

Tato podskupina Historiků usiluje o to, aby se revidovala výuka dějepisu a pohled na české dějiny obecně, aby se učilo o všech tématech, i o těch, která jsou podle nich v současném pohledu na českou historii „nepopulární“ a Radecký je v tomto pro ně ideálním příkladem¹⁶⁰.

¹⁶⁰ Je třeba uvést, že naprosto všichni komunikační partneři bez ohledu na skupinu, kam byli na základě svých odpovědí zařazeni, se vymezovali vůči výuce dějepisu na českých školách, nebo vůči pozici Rakouska-Uherska v současném pojetí dějin. Tomuto jevu bude ještě později věnována pozornost, pozni.

(7) „*Já si Radeckého neidealizuji, neříkám, že všechno co udělal, bylo správné. Nejde mi o Radeckého jako takového, ale o to, aby se nepřekrcovaly dějiny a abychom je pojímali kompaktně; nic nevyškrtávali a dokázali se vyrovnat s dobrým i špatným, co se v nich odehrálo*“.

(11) „*Nejde mi o maršála jako osobnost. Neřeším, jestli byl padouch nebo hrdina. Já si myslím, že ten pomník by se měl vrátit, protože je součástí české historie a že každý má právo na to znát nedeformovaný pohled na české dějiny*“.

(4) „*Ten pomník je symbolika doby a vlády, která tady byla a která nebyla žalářem národů, jak se později říkalo. A těchto překroucenin je ve výkladu českých dějin celá řada a tohle chceme změnit*“.

Tito komunikační partneři tedy samozřejmě pociťují k postavě Radeckému sympatie, jelikož jej vybrali jeho ukázkový příklad ostrakizace osobnosti z dějin, ke které u některých osobností české historie podle nich došlo a proti které se snaží bojovat. Otázkou zůstává, nakolik se ztotožňují s hodnotami, které Radecký pro členy spolku reprezentuje. Je možné se domnívat, že tato podskupina Historiků využívá spolek Radecký jako místo, kde mohou usilovat o revidování historických postav (v tomto případě se jedná o Radeckého), ale v případě, že spolek Radecký dosáhne svého cíle, tito členové se budou snažit o obnovení a proměnu dějepisu a obrazu dějin i přes jiné spolky.

4.4. Monarchisté

Jedná se o skupinu, která je, co se týče vedení spolku a ideové základny spíše okrajová. Radeckého idealizují, Rakousko-Uhersko milují. Co se týče motivace, tvoří v rámci spolku pozoruhodnou a specifickou skupinu. Všechny skupiny používají jistým způsobem spolek jako možnost a cestu prosazovat své názory a vidění světa, ale Monarchisté nad ostatními vynikají obzvláště silnou snahou o prosazení vlastního zájmu, kterým je návrat monarchie, přičemž o spolek Radeckého jako taký jim přitom příliš nejde. Někteří komunikační partneři ani nerozlišovali mezi spolkem Radecký a Korunou českou nebo jinými spolky. Bylo evidentní, že jsou aktivní v rámci více spolků a prostřednictvím všech těchto spolků

se snaží prosadit ustavení monarchie. Nejčastěji ze všech komunikačních partnerů používali expresivní výrazy a emocionálně podbarvená sdělení, ovšem bylo patrné, že mají jasně stanovenou vidinu návratu monarchie a v jakém spolku a jakou cestou bude tohoto cíle dosaženo, pro ně není úplně důležité. Ukázkou výroků a stanovisek Monarchistů jsou následující výroky komunikačních partnerů:

(6) *„Jde nám o to, dostat mezi lidi, že Rakousko-Uhersko nebyl žalář národů“.*

(9) *„Naším snem je, že přeměníme republiku v monarchii a že tu tak bude v podobě panovníka symbol, který bude všechny stmelovat.“*

Monarchisté tedy nejsou skupinou, která by příliš přispívala k myšlenkovému a ideologickému proudu, který by utvářel nebo spoluutvářel historické vědomí členů v rámci spolku, jsou příliš striktně omezeni na svůj vlastní cíl. Radeckého možná vnímají jako symbol Rakouska-Uherska (a proto usilují o jeho navrácení na Malostranské náměstí), nicméně na základě rozhovorů s příslušníky této skupiny se lze domnívat, že Monarchisté se angažují ve spolku Radecký proto, že chovají sympatie ke všemu rakouskému a ke všemu, co Rakousko-Uhersko připomíná, tudíž i k Radeckému, aniž by se o něj jinak však nějak podrobně zajímali. Rovněž je možné, že Monarchisté jsou členy spolku proto, aby mohli někde svobodně a v „přátelsky nakloněném“ prostředí prezentovat své monarchistické názory, které se například jinde setkávají s nepochopením nebo je z nějakého důvodu prezentovat nemohou. Spolek pro ně tedy znamená jedno z míst, kde mohou být „samí sebou“.

5. Motivace ke členství

Vedle motivací typických pro skupiny, které byly uvedeny výše, členové spolku uváděli i osobní motivace, proč do spolku vstoupili a proč v něm setrvávají, přičemž se lze domnívat, že tyto osobní motivace vypovídají něco nejen o jednotlivých členech spolku, ale rovněž by mohl něco vypovídat o způsobech, jakým spolek získává nové členy. Řada komunikačních partnerů totiž uvedla, že k tomu, aby se stali členy spolku, je motivoval jejich známý nebo jejich přítel, který byl členem spolku (častokrát příslušník Lídrů). Další významnou motivací byla logicky láska k Rakousku-Uhersku nebo Radeckému, popřípadě kombinace těchto dvou. U této motivace je třeba zdůraznit, že jednotliví komunikační partneři se

„zamilovali“ do Rakouska-Uherska, nebo Radeckého během svého života, nejčastěji během puberty a na základě toho si sami později spolek vyhledali. Další motivací bylo skloubení několika faktorů – v důchodu se nudili a zároveň rádi četli o Rakousku, a proto bylo členství ve spolku dobrým způsobem trávení volného času. Zajímavé však bylo, že řada komunikačních partnerů uváděla jako důvod, proč jsou ve spolku a proč sympatizují s těmito myšlenkami, hledání cesty a možnost nějak se odlišit. U interpretace této formulace se nabízí dvě vysvětlení. První souvisí s relativně vysokým věkem většiny komunikačních partnerů. Tito lidé prožili dětství a pubertu v době socialismu, kdy se podle nich o Habsburské monarchii ve škole mnoho neučilo a pokud ano, spíše v souvislosti s negativními konotacemi a s důrazem na útlak českého národa v tomto období. Zajímat se o dobu monarchie a odmítnout ve škole nabízený „mainstream“ tedy mohla být forma vzdoru proti režimu. Druhá možná interpretace se zaměřuje na slovní formulaci „hledání cesty“. Hledání cesty se dá aplikovat i na současnost, kdy je možností, kam patřit a s čím se identifikovat obrovské množství, což může u některých lidí vést k určitému pocitu ztracenosti ve světě a přináležení k rakouským hodnotám a Radeckému, který tyto hodnoty reprezentuje, se může jevit jako jedna z cest, jak se s tímto vypořádat.

6. Výuka dějepisu v Čechách očima členů spolku

Tato podkapitola byla do práce zařazena proto, že přestože se může zdát, že s utvářením historického vědomí uvnitř spolku nesouvisí, ukazuje jeden ze způsobů vyjednávání vztahu mezi spolkem a „vnějším světem“, což je zajímavá a důležitá pomůcka k pochopení, jak spolek chápe sám sebe a „ty venku“ s odlišným názorem. Zároveň se ukázalo, že výzkum Šubrt a Pfeiferové *Pohled na historické vědomí obyvatel České republiky*¹⁶¹ přináší zajímavé výsledky u komunikačních partnerů ohledně reflexe výuky dějepisu na školách. Autoři přitom chápou výuku dějepisu jako jeden z možných faktorů, který pomáhá utvářet národní identitu. Interpretace

¹⁶¹ Šubrt, Jiří; Pfeiferová, Štěpánka. „Pohled na historické vědomí obyvatel České republiky.“ In: Šubrt, Jiří (ed.). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium, s.59 - 70

rozhovorů s členy spolku Radecký odhalila podobně zajímavé názory, tudíž se nabízelo použít příspěvek Šubrt a Pfeiferové za jistou „oporu“ při vlastní interpretaci podobných dat.

Jedna z cest, jak dát najevo svůj odlišný názor a ukázat, že „ti druzí“ mají názor chybný, je vymezit se proti názorovému „mainstreamu“ a zaměřit se na jeho důležitý zdroj – výuku dějepisu v českých školách. Jak bylo uvedeno v podkapitole o Historicích, naprosto všichni komunikační partneři se vymezovali k výuce dějepisu na českých školách bez ohledu na to, k jaké skupině přináležejí. Nabízí se logické vysvětlení, že se se školním dějepisem rozešli, už když byli sami studenty a narazili na rozpor mezi tím, co slyšeli například doma a co ve škole. Komunikační partneři mimo jiné vyčítají dnešní výuce dějepisu přílišné zjednodušování látky, které vede k utvoření černobílých (a mylných) závěrů. Jako ukázkový příklad v tomto případě slouží následující výrok jednoho z komunikačních partnerů:

(5) „Dějepis se tady vyučuje tak, aby byl podle mě snadno pochopitelný, bez mnoha odstínů šedi, aby se blížil černobílému vidění světa, protože všichni rádi slyší takové snadno zapamatovatelné pohledy“.

Z hlediska kritiky výuky dějepisu se dají komunikační partneři rozdělit do dvou skupin. První je nespokojena s tím, jakým způsobem škola líčí Radeckého a Rakousko-Uhersko. Vadí jim buď negativní konotace spojené s touto dobou a maršálem, nebo skutečnost, že se o této historické době a této postavě učí málo. Nedostatečnou výuku v tomto směru formulovali jako „zamlčování některých historických událostí“¹⁶² .:

(10) „Vám ve škole říkají, že to byl žalář národů, ale to je nesmysl. Učíte se o legionářích jako o hrdinech a přitom to byli zrádci, kteří zradili císaře pána. Říkají vám o Žižkovi, ale o Radeckém vám nikdo nic neřekne.“

¹⁶² Přestože mnoho komunikačních partnerů hovořilo o „zamlčování událostí“, tedy v množném čísle, je třeba podotknout, že kromě jednoho komunikačního partnera, který uvedl jako „tabuizovanou“ historickou dobu v dějepise i dobu socialismu v Československu, považovali všichni komunikační partneři za nedostatečnou pouze výuku o Rakousku-Uhersku, době habsburské monarchie, nebo obecně o 19. století. „Některé historické události“ tedy znamenají především Rakousko-Uhersko. Radecký je v tomto momentu jakousi okrajovější figurou, jelikož spadá do dějin této doby, a protože o ní se ve školách podle komunikačních partnerů moc neučí, neučí se tedy ani o maršálu Radeckém. Proto při vytýkání nedostatečného vzdělávání v dějepise uváděli komunikační partneři především celou dobu 19. století, popř. Rakousko-Uhersko, ale Radeckého už ne tak často, pozn.

(11) „*Dějiny 19. století se pořád ještě vykládají...tím zamlčováním. Ne, že se v dějepise o něčem lže, ono se lže tím, že se něco neříká*“.

(1) „*O některých historických událostech se nemluví, neučí. Já jsem přesvědčený, že zcela záměrně, protože se to jaksi nehodí do toho celkového obrazu dějin, který tu byl vytvořen*“.

(6) „*V dějepise mi chybělo to, co se neříká. Některé kapitoly českých dějin se odbydou za jednu hodinu, i když trvaly stovky let, takže ten jejich obraz je pak velmi neúplný*“.

Druhá skupina sestává téměř výlučně ze skupiny Historiků, kteří během rozhovoru uváděli přímo postupy, jak změnit celý způsob české výuky dějepisu. Tito komunikační partneři by probíranou látku rádi rozšířili, zaměřili se více na české, popř. evropské dějiny (výuku světových dějin tedy podporují v nejmenší míře), znovu by hledali osobnosti, o kterých se učit, současný výběr jim nevyhovuje (což zní logicky, vzhledem k tomu, že s Radeckým se obecně během běžných hodin dějepisu příliš učebnic nezaobírá). Rádi by znovu vybrali osobnosti a doby, k nimž by samozřejmě přijali i (dostatečně) revidovaný názor na maršála Radeckého a habsburskou monarchii.

(5) „*Je třeba zodpovědně vybrat ty osobnosti, které jsou opravdu velké a kterým by bylo třeba věnovat pozornost*“.

(1) „*Myslím, že je nutné mluvit o vlastních dějinách, mluvit o nich pravdu a seznamovat s tím děti co možná nejraněji*“.

(2) „*Je důležité, aby se ani ve škole nepřekrcovaly dějiny a aby byly pojímány kompaktně a nic se z nich nevyškrtávalo.*“

Někteří komunikační partneři tuto skutečnost pouze zmínili, aniž by to hodnotili, nebo uvedli, proč tomu tak je. Jiní komunikační partneři však viděli v nedostatečné výuce o Rakousku-Uhersku i Radeckém záměrně páchanou záležitost, přičemž určili dva „viníky“. Jedni označují jako viníka cenzuru za socialismu v Československu, druzí označují za původce „překrucování historie“ dobu první republiky:

(11) „*Ted' si uvědomuji, že česká výuka dějepisu je naprosto žalostná, hlavně na základních školách. A pochopil jsem, že její úděl vůbec není informovat o historii dané země, ale jejím primárním údělem je vytvářet jakési národní povědomí. A myslím, že ještě po roce 2000 do dějepisu prosakovala spousta komunistických klišé.*“

(6) „*Učitelky za socialismu měly předepsané, co jak učit. Dějiny tu byly zneužity ve prospěch Bolševika*“.

(5) „*Generace za socialismu zažila informační blokádu. Co bylo Rakousko-Uhersko, to bylo špatné. Ta generace potom se o tom neměla šanci něco dozvědět, 40 let se o tom nemluvílo vůbec*“.

(7) „*V dnešní době se stále ještě v dějepise učí ta do jisté míry zkreslená a upravená podoba dějin, jaká vznikla po roce 1918, kdy bylo potřeba nějak legitimizovat ustavení republiky. Stále se to v této podobě ale objevuje v učebnicích dějepisu, které jsou špatně psané i strukturované*“.

Od debat o dějepise se komunikační partneři začali vyjadřovat k dějinám obecně, popřípadě ke vztahu Čechů k vlastním dějinám, který naprostá většina komunikačních partnerů chápe jako velmi problematický.

(8) „*Ta snaha u nás opravovat dějiny a hledat na nich jen hnidy, to nemůže vést do budoucna ve výchově mladé generace k něčemu dobrému*“.

Šubrt s Pfeiferovou ve svém výzkumu uváděli, že řada komunikačních partnerů nebyla s výukou dějepisu spokojena. Nelíbilo se jim přílišné memorování dat, nezajímavý výklad. Někteří komunikační partneři uváděli též absenci některých témat či určitou stigmatizaci některých historických dob¹⁶³. Jak bylo vidět z výše uvedených výroků, velmi podobné připomínky měli i komunikační partneři v rámci tohoto výzkumu, přičemž logicky jako nejvíce nedostatečnou uváděli výuku doby Halbsburské monarchie. Vymezený vztah k výuce dějepisu přispěl jistě k formování

¹⁶³ Šubrt, Jiří a Štěpánka Pfeiferová. 2010. „Pohled na historické vědomí obyvatel České republiky.“ In: Šubrt, Jiří (ed.). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium, s. 59 – 70

historického vědomí u členů spolku. Proto na tomto místě pokračujeme kapitolou, která se formováním historického vědomí bude zabývat.

7. Formování historického vědomí

V této podkapitole se dostáváme k hlavnímu bodu výzkumné části – zodpovězení hlavní výzkumné otázky, která se ptala na formování historického vědomí členů spolku Radecký. Otázka formování historického vědomí se v této práci neomezila jen na formování v rámci spolku, ale i na to, co mu předcházelo – proto je v této podkapitole soustředěna pozornost na formování historického vědomí jednotlivých komunikačních partnerů.

Na základě rozhovorů se ukázalo, že většina komunikačních partnerů zformovala své historické vědomí v rodině, což odpovídá koncepci Miroslava Hrocha. Vedle rodiny se objevovaly i jiné zdroje, kterým bude věnována pozornost později. Nejčastěji se jednalo o prorakouské názory v rodině, které si komunikační partner osvojil už v dětství.

(9) *„Když jste malej kluk, tak hledáte vzory. U nás doma to byl babiččin bratr, který bojoval v rakouskouherský armádě.“*

(10) *„U nás doma jsme měli doma dva obrazy, na jednom byl dědeček, který prodělal celou první válku. Stavěl v Terstu silnice, byl stavební správce. A takhle se to prostě přenáší“.*

(3) *„Můj táta je historik, vyprávěl mi o tom, tak jsem se o to začala zajímat. A taky jsem se k tomu dostala přes pochod Radeckého. Když jsem byla malá, děda mi ho pískal.“*

Později se tyto názory ukázaly v protikladu k těm, které se objevovaly ve škole v hodinách dějepisu, nebo v médiích. Komunikační partneři ve vztahu k tomuto rozporu zůstali věrni rodině, čili rodina se ukazuje v tomto případě jako silnější faktor formování názorů než škola nebo média. Jejich reakcí bylo nejčastěji rezolutní odmítnutí odlišných názorů a zaujmutí postoje, že „všichni lžou“. Tento rozpor mezi názory, které komunikační partneři slyšeli doma a „venku“ je většinou

motivoval k hlubšímu zájmu o danou problematiku, o vyhledávání domácí i zahraniční na téma Habsburské monarchie a maršála Radeckého.

(1) „*Najednou zjistíte, že vám lžou, všichni. A zajímáte se o to, kde všude vám lžou.*“

(6) „*Na jednu stranu učitelé, Jirásek a tak dál a na druhou stranu babička, která říkala, že to Rakousko mělo svoje opodstatnění.*“

(3) „*Pak už jen vidíte ty lži. A ty lži vám potvrzují, že jdete správným směrem, že se o to zajímáte a že je to všechno jinak.*“

(5) „*Ve škole se to učí špatně, to mi říkal můj otec, který se ještě odvolával na svého otce, a mě to všechno nějak uvízlo v paměti, tak jsem se o to později začal zajímat...*“

(4) „*Když jsem byl malý, četl jsem Švejka. Smál jsem se u toho a otec mi řekl, abych se nesmál, že to takhle nebylo. To mě zaujalo a začal jsem se o to opravdu podrobně zajímat.*“

Komunikační partnery neuspokojoval „všeobecně známý a prosazovaný pohled“ na problematiku a proto se začali zajímat o jiné publikace, odborné i neoborné se stejným nebo podobným pohledem na věc, který by jim pomohl „legitimizovat“ svůj vlastní postoj, potvrdit jeho „správnost“ a naopak odsoudit názory jiné, jaksi „mainstreamové“. Proto se mezi vyprávěním členů spolku často objevují stejní autoři a stejné práce, ke kterým odkazují. Jeden z nejčastěji citovaných autorů je český historik Jiří Rak. Zároveň je třeba zmínit i přes vysoký věk některých komunikačních partnerů jejich orientaci a přehled o zahraniční literatuře zaměřenou na toto téma (především rakouského nebo německého původu). Tuto skutečnost si slovy některých komunikačních partnerů vymohla situace informační blokády během socialismu v Československu. Po Sametové revoluci a celkovém uvolnění se tyto knihy dostaly na český trh. Na základě vyjádření některých komunikačních partnerů však tyto knihy už spíše „potvrdily“ jejich dřívější stanovisko, spíš než by ho formovaly, jelikož názory, jak již bylo řečeno, přebírali už od dětství v rodině.

(5) „*Jak se po revoluci začaly uvolňovat tyhle informace, začal jsem se přebírat z tohohle okolí a měl jsem v tom potvrzení těch otcových informací, už jsem to znal z autentického svědectví ze své rodiny a to hodně pomohlo tomu, že jsem té myšlence začal věřit.*“

Dalším důležitým faktorem ve vytváření historického vědomí byla již zmíněná literatura. U některých komunikačních partnerů studiu literatury předcházely debaty v rodině, někteří komunikační partneři však uvádí, že v rodině se o Rakousku ani Radeckém nebavili, že se k němu dostali později na studiích a nejsilněji je ovlivnila literatura, kterou četli:

(12) „*Během studia jsem začal projevovat zájem o politiku a historii. Začal jsem číst knížky, diskutovat s lidmi s podobnými názory, vyhledával jsem si je.*“

(3) „*Zajímala jsem se o historii už od dětství, četla jsem historickou literaturu a historické romány.*“

(2) „*Od mládí jsem rád četl. Teď čtu encyklopedie, monografie, práce historiků.*“

V některých případech docházelo k propojení obou zdrojů formování historického vědomí, jako například u následující komunikační partnerky:

(7) „*Měla jsem zájem o vojenskou historii a Radeckého. Četla jsem Radeckého životopis a doktor Havel, jeho nejslavnější český životopisec, byl přítel mého otce, který se také zabýval vojenskou historií.*“

U několika komunikačních partnerů ještě došlo k rozšíření¹⁶⁴ zájmu o problematiku na základě jejich zaměstnání nebo koníčku. Pro ilustraci jsou uvedeny následující výroky komunikačních partnerů:

(2) „*Já u nás doma dělám kronikáře. To způsobilo, že jsem se o tu historii začal zajímat. Předtím jsem četl obecně historické knihy, ale potom začal být díky tomu ten můj zájem o 19. století hlubší.*“

¹⁶⁴ Rozšíření je uvedeno proto, že tito komunikační partneři uvedli, že nejsilnějším zdrojem ve formování názorů o Rakousku a Radeckém byla rodina, pozn.

(7) „*Dalším důvodem byla moje spolupráce s Rakouskem, já jako průvodkyně dělám různé historické programy a jeden z těch programů, co jsem zpracovávala, se jmenoval „Po stopách maršála Radeckého.““*

(5) „*Já opravuji v práci památky. Přes ně se člověk dostane k historii z druhého konce, od výsledků té historie. A v památkářském žargonu je „devatenáctka“ opovržlivý výraz pro stavby postavené v 19. století. A to mě asi vyprovokovalo k tomu, že jsem se tou „devatenáctkou“ začal víc zabývat“.*

Na základě rozhovorů s komunikačními partnery se tedy ukázalo, že hlavním faktorem, který ovlivnil formování historického vědomí členů spolku, byla v první řadě rodina. Z tohoto „základu“, který si komunikační partner z rodiny odnesl, poté přistupoval k novým, v průběhu života získávaným informacím, i vyhledával další zdroje, které jeho vědomí dále formovaly, nebo upevňovaly. Mezi tyto další důležité faktory u komunikačních partnerů patřila literatura (odborná i beletrie), koníčky a zaměstnání. Zajímavým zdrojem formování historického vědomí byla škola – informace získané ve škole podle komunikačních partnerů často nekorespondovaly s těmi, které se dotyčnému dostaly doma v rodině. Informace o tomto tématu načerpané ve škole tedy vyprovokovaly řadu komunikačních partnerů k vyhledávání jiných, alternativních zdrojů, které se svým vyzněním lišily od toho, co se komunikační partneři dozvěděli o dané problematice ve škole a potvrzovaly jim tak „správnost“ jejich odlišného názoru.

Pokud na tomto místě připomeneme zdroje formování historického (po)vědomí podle Hrocha, nalezneme tu pár shodných momentů: Z hlediska tvorby historického povědomí Hroch rozeznává následující několik bodů: 1. Výsledky kritické historické vědy a její popularizace v tisku a v médiích; 2. Školní výuka dějepisu a příbuzných společenskovědních oborů, jako jsou například dějiny literatury, občanská výchova, zeměpis náboženství apod.; 3. Publicistika a žurnalistika v nejširším slova smyslu; 4. Umělecká zpracování minulosti, ať již v literární podobě (historická beletrie, dramata, poesie), či v podobě výtvarných a hudebních výtvorů; 5. Mobilita – cesty, ať již cíleně turistické a spojené s návštěvou památek, nebo pouhá příležitostná změna místa pobytu; 6. Neformální předávání

informací o minulosti v rámci rodiny či jiných pospolitostí“¹⁶⁵. Podle Hrocha ještě první body formují spíše historické vědomí, cestou k dalším číslům se však stále více dostáváme ke zdrojům s neověřenými, zkreslenými informacemi. Dá se tedy říci, že Hroch považuje za nejdůležitější faktory ovlivňující tvorbu historického povědomí, ze kterého následně vyrůstá historické vědomí zejména výsledky vědy, dějepis, literaturu, náboženství a občanskou výchovu a jakýsi „veřejný diskurs“. Vedle toho považuje za zásadní pro kontinuitu historického vědomí „rodinnou tradici“, vyprávění a sdělování. Hrochovy body se tedy u komunikačních partnerů ukázaly kromě občanské výchovy a náboženství všechny, přičemž vliv rodiny se zdál nejsilnější. Škola a výuka dějepisu komunikační partnery také hodně ovlivnila, ať již pozitivně nebo negativně jako stimul pro vyhledávání dalších informací o problematice. Co se týče výsledků kritické historické vědy“, komunikační partneři (zejména Lídři) reflektují, co o dané problematice kdo píše, sledují i zahraniční knihy a výzkumy, přičemž se samozřejmě zajímají o ty knihy a výzkumy, jež se shodují s jejich pohledem na věc. Proud, který se s ním neztotožňuje, nějakým způsobem sledují, ale spíše povrchně, zejména prostřednictvím dalšího zmíněného bodu, kterým je jakýsi veřejný diskurs. Členové spolku (opět musíme zdůraznit, že se jedná zejména o Lídry, kteří spolek jaksi reprezentují, účastní se nejaktivněji diskusí a novinky o tom, co kde bylo napsáno a zveřejněno zprostředkovávají ostatním členům) působí dojmem, že autory píšící v odlišném duchu než je jejich vidění problematiky, zařazují do jedné skupiny s novináři, názory širší veřejnosti, zkrátka do jakéhosi veřejného diskurzu.

8. Reprodukce historického vědomí v rámci spolku

Tato podkapitola bude z části shrnutím dříve uvedených závěrů, jelikož o reprodukci historického vědomí vypovídá nejen motivace členů spolku k činnosti, ale i složení spolku, skupiny, do kterých byli komunikační partneři rozděleni i výroky komunikačních partnerů, které zatím nebyly uvedeny. Jak bylo naznačeno výše u jednotlivých skupin, jedním z hlavních zdrojů a proudů, které zřejmě utváří

¹⁶⁵ Hroch, Miroslav. *Historické vědomí a potíže s jeho výzkumem dříve a nyní*. In: Šubrt, Jiří (ed.). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium, 2010, s. 33

historické vědomí v rámci spolku je ideová elita, historici, a kapacity v oboru s odpovídajícím názorem na Radeckého a zejména Rakousko-Uhersko. Ukázkovým příkladem je český historik Jiří Rak. Od něj (a z odpovídající literatury) a dalších „elit“, ke kterým členové vzhlíží, přebírají názory Lídři, kteří jej interpretují ve zjednodušené podobě a zprostředkovávají ostatním členům spolku. Je nutné opět zmínit, že jednotliví komunikační partneři si zformovali historické vědomí již dříve během dětství nebo puberty, přičemž později toto historické vědomí „přizívovali“ odpovídající literaturou, kterou si vyhledávali i lidmi, kterými se obklopovali. Spolek Radecký si na základě svého zaměření vyhledali komunikační partneři sami na internetu, nebo přes své známé, v několika případech se jednalo o náhodu, kdy se komunikační partner dostal ke spolku zcela nečekaně. V rámci spolku však dochází k jisté kumulaci názorového proudu, který vytváří Lídři, přičemž ostatní členové spolku mohou pojímat tento proud vlastním způsobem, či drobně do něj přispívat. K formování přispívají i odpovědi členů spolku (nejčastěji připravovaný Lídry) na dopisy novinářů a různých kritiků, dále na pravidelných výročních schůzích, přednáškách, slavnostech a akcích, které spolek pořádá nebo se jich účastní, jelikož všechny tyto akce podporují soudržnost uvnitř spolku a potřebu vystupovat jednotně jako členové jednoho spolku, což s sebou přináší i jistou názorovou homogennost. Až při delších rozhovorech s jednotlivými komunikačními partnery se začaly ukazovat rozdíly mezi jednotlivými členy a došlo tak odkrytí tohoto názorového homogenního krunýře. Spolek dále využívá všech možných použitelných kontaktů všech svých členů a snaží se spolupracovat jak s místními, tak zahraničním spolky s podobným zaměřením. To je další příležitost, při které spolek musí vystupovat jednotně, protože jednáním s ostatními, včetně obecného diskurzu se musí „vymezit“, dát najevo svůj odlišný postoj. To jsou závěry, ke kterým došlo během provádění a následné analýzy rozhovorů s komunikačními partnery – s členy spolku Radecký.

9. Shrnutí

Hlavní výzkumná otázka zněla, jaké jsou způsoby, jež formují historické vědomí členů spolku Radecký. Vedlejší výzkumná otázka si kladla za cíl odhalit,

jaké jsou způsoby reprodukce historického vědomí členů v rámci spolku Radecký. Výpovědi komunikačních partnerů tak byly rozděleny do dvou případů – zaprvé jaké byly faktory, které přispěly k formování jejich historického vědomí a zadruhé jaké jsou mechanismy reprodukce historického vědomí v rámci spolku. Vedle odpovědi na hlavní výzkumné otázky byly zkoumány i další záležitosti: názor členů spolku na Radeckého, jejich motivace k činnosti, či reflexe cílů spolku. Na základě kombinace interpretace výroků komunikačních partnerů a závěrů určitého „zúčastněného pozorování“, které probíhalo při akcích, kterých se členové spolku účastnili, bylo nastíněno a popsáno fungování spolku. Během rozhovorů se ukazovaly zajímavé shody v názorech i velmi podobná argumentace. Na základě tohoto zjištění a sledování těchto podobností byli komunikační partneři rozděleni do čtyř skupin, které vypovídají o chodu a fungování spolku a též o mechanismech formování a reprodukce historického vědomí v rámci spolku. Skupiny v rámci spolku byli označeni jako Lídři, Romantici, Historici a Monarchisté. Jako neaktivnější z hlediska činnosti pro spolek i v oblasti formování historického vědomí u členů spolku se ukázali Lídři, kteří pro ostatní členy zprostředkovávají výroky historiků, doporučují a interpretují knihy, organizují besedy a slavnosti a komunikují s „okolím“ – vymýšlí odpovědi na dopisy „zvenčí“. Mezi ostatními členy jsou respektováni a ze své pozice snadno ovlivňují historické vědomí ostatních. Romantici a Historici tvoří jakýsi umírněný střed. Obě skupiny mají lehce odlišné motivace, nicméně obě mají zájem na tom, aby došlo k navrácení pomníku Radeckého na Malostranské náměstí. Romantici se o to snaží zejména z estetických důvodů, Historici se snaží proto, že věří, že prostřednictvím tohoto aktu dojde k otevření jakési veřejné diskuse, která by mohla vést k rehabilitaci Radeckého i jiných historických osobností ve veřejném diskurzu. Monarchisté jsou pak spíše okrajovou skupinou. Jistou metodologickou oporu práci zajišťovaly teze již zmíněných autorů představených v teoretické části, zejména však teze Jana Assmanna, Maurice Halbwachse, Miroslava Hrocha, Pierra Nory, Jiřího Šubrta a Štěpánky Pfeiferové. Teze Maurice Halbwachse a jeho pojetí kolektivní paměti se dalo zajímavým způsobem aplikovat na data získaná v rámci výzkumu. Na základě výzkumu se ukázalo, že spolek Radecký se dá považovat za samostatnou (sociální)

skupinu, jejíž organizace je promyšlená, z hlediska svých členů má jádro, střed a okraj, který je ale v případě potřeby schopen vystupovat jednotně a hájit společně vytyčený a definovaný cíl. Halbwachs v knize *Kolektivní paměť* uvádí, že kolektivní paměť funguje díky neustálému připomínání skupiny hlavních myšlenek a vlastní paměti (dá se říci, že i vědomí, přestože s tímto pojmem Halbwachs tolik nepracuje) svým členům, pro které by, v případě odcizení od skupiny neměl vztah, jelikož by se dříve nebo později zapomněl. Specifická paměť i specifické vědomí se ve skupině rodí a se zánikem skupiny také zaniká¹⁶⁶. V kapitole o formování historického vědomí byly s výsledky výzkumu komparovány body Miroslava Hrocha utvářející historické vědomí, přičemž výsledky výzkumu se s jeho koncepcí shodovaly. Hroch mezi nejvlivnější „body“ zahrnul výsledky kritické historické vědy a její popularizace v tisku a v médiích, školní výuku dějepisu a příbuzných společenskovědních oborů a publicistiku a žurnalistiku v nejširším slova smyslu. Zároveň v souvislosti s formováním historického vědomí připomínal důležitost vlivu rodiny¹⁶⁷, přičemž v rámci výzkumu se ukázalo, že rodina a výchova byly nejsilnějším vlivem, který historické vědomí členů formoval. Z hlediska reprodukce historického vědomí v rámci spolku se pak ukázalo jako nejdůležitější ovlivňování určité vedoucí a vážené skupiny v rámci spolku ostatních členů.

¹⁶⁶ Halbwachs, Maurice. *Kolektivní paměť*. Praha: SLON, 2007

¹⁶⁷ Hroch, Miroslav. „Historické vědomí a potíže s jeho výzkumem dříve a nyní.“ In: Šubrt, Jiří (ed.). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium, 2010, s. 31-46.

Závěr

Tato diplomová práce se zabývala historickým vědomím, konkrétně vznikem historického vědomí členů spolku Radecký a jeho reprodukcí. Vedle historického vědomí byla pozornost věnována i souvisejícím tématům, jako je kolektivní paměť, historická paměť, místa paměti a národní identita. V rámci teoretické části práce byli představeni autoři, kteří se tímto tématem a tématy s historickým vědomím souvisejícími zabývají, přičemž nejvíce pozornosti bylo věnováno autorům Assmanovi, Halbwachsovi, Hrochovi, Norovi, Šubrtovi a Pfeiferové. V rámci empirické části práce byl proveden výzkum členů spolku Radecký, jehož cílem bylo pochopit a odhalit, jakým způsobem dochází k formování historického vědomí u jeho členů. Hlavní výzkumná otázka zněla, jakým způsobem dochází k formování historického vědomí u členů spolku, druhá výzkumná otázka zněla, jakým způsobem dochází k formování historického vědomí přímo v rámci spolku Radecký. Na základě analýzy třinácti polostrukturovaných rozhovorů bylo zjištěno, že historické vědomí členů spolku Radecký nejvíce ovlivnila rodina, škola, dále koníčky a zaměstnání. Výsledky výzkumu tak odpovídaly teoretickým bodům formování historického vědomí, které sestavil Miroslav Hroch a uveřejnil mimo jiné i v monografii *Historické vědomí jako předmět zájmu: teorie a praxe*, které byla věnována pozornost v teoretické části. Co se týče formování historického vědomí v rámci spolku, interpretace rozhovorů ukázala, že ve spolku v podstatě existují čtyři skupiny členů, přičemž každá usiluje o společně vytknutý cíl z trochu jiných důvodů a motivací: Lídři, Romantici, Historici a Monarchisté. Skupiny se vzájemně ovlivňují a působí na sebe, ovšem co se týče jakéhosi vlivu na historické vědomí, největší sílu má v tomto ohledu skupina Lídrů, která spolek veřejně reprezentuje, pořádá akce a výročí a komunikuje s autory a elitami, ke kterým členové spolku vzhlíží a se kterými se v ideové rovině shodují, jako je například historik Jiří Rak. Díky rozsahu a možnostem práce nebyla provedena například diskursivní analýza dobových tiskovin, které pojednávaly o odstranění pomníku, což je teoreticky další možný přístup, který lze na danou problematiku aplikovat a ponechává možnost dalšího výzkumu.

Výzkum historického vědomí se může jevit jako záležitost velmi nelehká již z hlediska složitosti zkoumání. Z důvodu lehce nejasného odlišení a vymezení pojmu historického vědomí a témat s ním souvisejících, jako je kolektivní paměť, národní identita a další, které byly zmíněny v první části diplomové práce a z důvodu jistého nedostatku prací srovnávajících a vymežujících vztah mezi těmito tématy, bude jistě i do budoucna jejich vzájemný vztah ponechávat dostatek potenciálu pro další výzkum. Jak bylo ukázáno v teoretické části, historické vědomí spolu s kolektivní pamětí, národní identitou a v podstatě i pamětí míst je záležitostí, která se týká jakékoli „moderní“ společnosti a ovlivňuje jedince v ní. Z tohoto důvodu považujeme za nutné se výzkumům s podobnou tematikou věnovat i do budoucna.

Seznam Literatury

1. Albarello, Luc (ed.). 1995. *Pratiques et méthodes de recherche en sciences sociales*. Paris: A. Colin.
2. Assmann, Jan. 2001. *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor.
3. Bárta, Jan. 2015. *Spolková ideová studie navrácení pomníku Jana Josefa Václava hraběte Radeckého z Radče na Malostranské náměstí v Praze*. <http://radecky.org/images/dokumenty/Ideova_studie-2015.pdf>
4. Dudová, Radka. 2010. *Kvalitativní metodologie sociologického výzkumu: konstruktivistická grounded theory a „rozumějící rozhovor“*. In: Šubrt, Jiří a kol. *Soudobá sociologie IV*. Praha: Karolinum.
5. Halbwachs, Maurice. 2007. *Kolektivní paměť*. Praha: SLON.
6. Havelka, Miloš. 2011. Recenze na Šubrt, Jiří (ed.). 2010. *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky. <<http://www.dejinyteoriekritika.cz/DesktopDefault.aspx?TabIndex=1&TabId=2&&Aid=172&Mid=12>>
7. Herre, Franz. 1997. *Radecký: nejoblíbenější polní maršálek rakouské armády a jeho pohnutá doba*. Brno: Bonus A.
8. Hojda, Zdeněk a Jiří Pokorný. 1999. *Pomníky a zapomínky*. Praha: Paseka.
9. Holý, Ladislav. 2010. *Malý český člověk a velký český národ*. Praha: SLON.
10. Hroch, Miroslav. 2010. „Historické vědomí a potíže s jeho výzkumem dříve a nyní“. In: Šubrt, Jiří (ed.). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium, s. 31-46.
11. Hroch, Miroslav. 2014. „Paměť a historické vědomí v kontextu národní pospolitosti“. In: Šustrová, Radka a Luba Hédlová (eds.). *Česká paměť – Národ, dějiny a místa paměti (Památník Lidice)*. Praha: Academia, s. 21-55.
12. Klepetko, Roman. 2014. *Současná role národní identity aneb proč (ne)stavíme památníky*. In: *Kulturní studia*, 2014, 1, s. 64 – 79. <<http://kulturnistudia.cz/wp->

<content/uploads/2014/06/Sou%C4%8Dasn%C3%A1-rolen%C3%A1-rodn%C3%AD-identity-aneb-pro%C4%8D-nestav%C3%ADme-pam%C3%A1tn%C3%ADky.pdf>>

13. Kubišová, Zuzana. 2014. „Kolektivní paměť a národní identita“. In: Maslowski Nicolas a Jiří Šubrt a kol. *Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, s. 82 – 113.
14. Kuncová, Jana. 2012. *Děti a média, vyhrávají televize a internet*. <<http://www.mediaguru.cz/2012/03/deti-a-media-vyhravaji-televize-a-internet/#.Vu7u-uLhDVQ>>
15. Maslowski, Nicolas a Jiří Šubrt a kol. 2014. *Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum.
16. Nora, Pierre. 1998. „Mezi pamětí a historií: Problematika míst.“ In: *Antologie francouzských společenských věd: Politika paměti, Cahiers du Cefres*, No. 13, s. 7-31.
17. Novotný, Lukáš. 2007. „Historická paměť podle Maurice Halbwachse.“ In: *Socioweb*, 2007, 4, s. 1 - 3
<http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/139_socioweb%25204-07%2520cely.pdf>
18. Rakouské kulturní fórum, *Rakouské kulturní fórum v Praze*.
<<http://www.rkfpraha.cz>>
19. Stanovy spolku *Kamaradschaft Feldmarschall Radetzky*
<<http://www.bundesvereinigung-fm-radetzky.info/pdf/bv-kam-fm-radetzky-statuten24.11.09.pdf>>.
20. Strauss, Anselm L. a Juliet Corbinová. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Boskovice: Albert.
21. Šubrt, Jiří (ed.) 2010. *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*, Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky.
22. Šubrt, Jiří a Jiří Vinopal. 2013. *Historické vědomí obyvatel České republiky perspektivou sociologického výzkumu*, Praha: Karolinum.

23. Šubrt, Jiří a Štěpánka Pfeiferová. 2010. „Nástin teoreticko-sociologického přístupu k otázce historického vědomí“. In: Šubrt, J. (ed.). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*, Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, s. 21 – 30.
24. Šubrt, Jiří a Štěpánka Pfeiferová. 2010. „Pohled na historické vědomí obyvatel České republiky“. In: Šubrt, J. (ed.). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*, Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, s. 59 – 70.
25. Šustrová, Radka a Luba Hédlová (eds.). 2014. *Česká paměť – Národ, dějiny a místa paměti (Památník Lidice)*. Praha: Academia.
26. Ústav pro studium totalitních režimů. 2016. *Metodologická a teoretická východiska Skupiny vzdělávání ÚSTR*. <<http://www.ustrcr.cz/cs/skupina-vzdelavani>>
27. Vašíček, Zdeněk a Françoise Mayer. 2008. *Minulost a současnost, paměť a dějiny*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
28. Vlachová, Klára. 2010. „Česká národní identita na přelomu tisíciletí“ In: Šubrt, J. (ed.). *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu: teorie a výzkum*, Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, s. 95 – 106.
29. Vlachová, Klára a Blanka Řeháková. 2004. *Česká národní identita po zániku Československa a před vstupem do Evropské unie*. Sociologické studie 04:09. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
30. <http://radecky.org/>